

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA`LIM VAZIRLIGI
MUQIMIY NOMIDAGI QO`QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

**Pedagogika fakul`teti
Pedagogika-psixologiya yo`nalishi
4-kurs talabasi**

MAMAJONOV MURODJON

Bitiruv malakaviy ishi

**Mavzu: Talaba yoshlarni milliy an`analar asosida oila qurishga
tayyorlash.**

Ilmiy rahbar: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori G.M.Nazirova

QO`QON – 2020

MUNDARIJA

Kirish.

I. BOB .TALABA YOSHLARNI MILLIY AN`ANALAR ASOSIDA OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.

1.1 Talaba yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida oilaviy hayotga tayyorlash pedagogik muammo sifatida.

1.2 Tarixiy, ilmiy va adabiy manbalarda talaba-yoshlarni milliy an`analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning yoritilishi.

1.3 Talaba-yoshlarni milliy an`analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning bugungi holati va imkoniyatlar.

II. BOB. TALABA-YOSHLARNI MILLIY AN`ANALAR ASOSIDA OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING MAZMUNI, SHAKL VA METODLARI

2.1 Ta`lim jarayonida talaba-yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida oilaviy hayotga tayyorlashning mazmuni va mohiyati.

2.2 Auditoriyadan tashqari o`tkaziladigan tadbirlarda talaba-yoshlarni oilaviyhayotga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari

III. BOB TALABA-YOSHLARNI MILLIY AN`ANALAR ASOSIDA OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHGA YO`NALTIRILGAN TAJRIBA-SINOV ISHLARINING NATIJALARI VA SAMARADORLIGI

3.1 Talaba-yoshlarni milliy an`analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashga yo`naltirilgan tajriba-sinov ishlarining metodikasi.

3.2 O`tkazilgan tajriba-sinov ishlarining natijalari va tahlili

Xulosa va tavsiyalar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati.

Kirish

Bitiruv malakaviy ishining dolzarbligi: Oila jamiyatning mustahkam poydevori bo'lib uning mustahkamligi, farovonligi, tinch-totuvligi jamiyat taraqqiyotining asosidir. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ta'biri bilan aytganda: "Biz uchun muqaddas bo'lgan oila asoslarini yanada mustahkamlash, xonadonlarda tinchlik xotirjamlik, ahillik va o'zaro hurmat muhitini yaratish, ma'naviy - ma'rifiy ishlarni aniq mazmun bilan to'ldirishdan iborat bo'lmog'i zarur". O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan "Harakatlar strategiyasi'dagi yosh oilalar uchun qulay sharoitlar yaratish maqsadida uy-joylar berish, tadbirkor orqali esa ularning bandligini ta'minlash kerakligini aytib o'tdilar. Shu qatorda mamlakatimizdagi olib borilayotgan islohotlar natijasida respublikamizning barcha viloyatlari, tumanlari va qishloqlarida aholining turmush tarzi, yashash sharoitlari, ijtimoiy ongi ham rivojlanib boryapti. Ayniqsa, so'nggi yillardagi islohotlar xalq bilan to'g'ridan to'g'ri muloqot davlatimizdagi barchaning muammolarini tez va oson hal etilishiga sabab bo'lmoqda. Jamiyatning ustuni bo'lgan oila esa hozirgi kunda ham, avvalari ham davlat uchun muhim bir bo'g'in bo'lib hisoblanib kelgan. Mamlakatimiz yoshlarini jamiyatda munosib o'rin egallashlari uchun barcha shart-sharoitlari yaratib berilmoqda.

Respublikamizda "Yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida"gi, "Ta'lim to'g'risida"gi, "Kadrlar tayyorlash Milliy dastur to'g'risida"gi, "Bola huquqlari kafolatlari to'g'risida"gi, "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi, "Alkogol va tamaki mahsulotlarining tarqalishi hamda iste'mol qilinishini cheklash to'g'risida"gi kabi qarorlarning qabul qilinishi, davlatimiz rahbarining tashabbusi bilan har bir yilni ma'lum bir nom bilan nomlanishi munosabati bilan Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan Davlat dasturlarida olg'a surilgan barkamol shaxsni shakllantirish g'oyasi bu borada amalga oshirilayotgan ishlarning huquqiy poydevori bo'lib xizmat qilmoqda. So'nggi yillarda esa jamiyatimizdagi ayrim ota-onalarning farzandlari uchun qilinadigan nikoh to'ylarining juda isrofchilik bilan qilinishi, turli xildagi dabdali to'y marosimlarning bo'lishi esa qanchadan qancha insonlar uchun ham qiyinchiliklar tug'dirmoqda.

Bundan tashqari ona va bola salomatligini muhofaza qilish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar mushtarakligi asosida ma'naviy va barkamol avlodni voyaga yetkazish, aholining reproduktiv salomatligini mustahkamlash, bolalarga ommaviy tarzda jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishlari uchun shart-sharoitlar yaratish, yetim bolalar va ota-onalar qaromog'idan mahrum bo'lgan bolalar uchun sharoitlar yaratish, yoshlarning sog'lom turmush madaniyatini shakllantirish borasida amalga

oshirilayotgan ishlar O'zbekistonning kelajagi hisoblangan komil insonni tarbiyalashga qaratilgandir.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov o'z asarlarida oilaning shaxs kamolotini ta'minlashdagi o'rni va roliga yuqori baho berar ekan, quyidagilarni qayd etadi: "Oila turmush va vijdon qonunlari asosida quriladi, o'zining ko'p asrlik mustahkam va ma'naviy tayanchlariga ega bo'ladi, oilada demokratik negizlarga asos solinadi, odamlarning talab extiyohlari va qadriyatlari shakllanadi. Bu esa oliy darajada ma'naviy qadriyat, inson qalbining gavharidir.

Mustahkam oilalarni shakllantirish, ularda sog'lom ruhiy muhitni qaror toptirish, oila tarbiyasining samaradorligini oshirish, oila muhitida tarbiyalanayotgan farzandlarning har jihatdan yetuk, barkamol bo'lib voyaga yetishlariga alohida ahamiyat berish, bu yo'lda oila hamda jamoatchilik hamkorligiga erishish, oilalarni ijtimoiy jihatdan qo'llab quvvatlash masalalari bir qator me'yoriy xujjatlar mazmunida o'z aksini topgan.

Yoshlarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlashga yo'naltirilgan faoliyatning samarali tashkil etilishi bir qancha ijtimoiy muammolarning ijobiy hal etilishiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Jumladan:

1. Jamiyatning ijtimoiy ma'naviy jihatdan rivojlanishini ta'minlaydi.
2. Jamiyatning ijtimoiy iqtisodiy taraqqiyotining yuqori bosqichga ko'tarilishida muhim ahamiyat kasb etadi.
3. Mustahkam oilalarni shakllantirish, ularda sog'lom ruhiy muhitni qaror toptirish, oila tarbiyasini samarali tashkil etish, farzandlar tarbiyasida muayyan muvaffaqiyatlarga erishish, oilaviy mojaro, ajrimlarning oldini olish uchun zamin hozirlaydi.

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi: talaba-yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlarini takomillashtirishga oid uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish.

Bitiruv malakaviy ishining o'rganish obyekti: oliy o'quv yurtlarida talaba-yoshlarnimilliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlash jarayoni.

Bitiruv malakaviy ishining predmeti: oliy o'quv yurtlarida talaba-yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning mazmuni, shakl va metodlari.

Bitiruv malakaviy ishining vazifalari:

- talaba –yoshlarnimilliy`analarasosida oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik muammo va ijtimoiy zarurat ekanligini aniqlash;
- tarixiyvailmiymanbalardayoshlarnimilliy`analarasosidaoilaviyhayotgatayyorlashningyoritilishinio`rganish;
- talaba-yoshlarnimilliy`analarasosidaoilaviyhayotgatayyorlashningbugungiholativaimkoniyatlarinitahlilqilish;
- ta`limjarayonidatalaba-yoshlarnimilliy`analarasosidaoilaviyhayotgatayyorlashningmazmunivamohiyatiniyoritish;
- auditoriyadantashqario`tkaziladigantarbiyaviytadbirlardatalaba-yoshlarnimilliy`analarasosidaoilaviyhayotgatayyorlashningpedagogikshart-sharoitlariniishlabchiqish;

Bitiruv malakaviy ishining ilmiy farazi (gipotezasi):

- talaba – yoshlarni milliy`analarasosidaoilaviy hayotga tayyorlash pedagogik muammo va ijtimoiy zarurat ekanligini aniqlansa;
- tarixiy va ilmiy manbalarda yoshlarnimilliy`analarasosidaoilaviy hayotga tayyorlashning yoritilishini o`rganilsa;
- talaba-yoshlarni milliy`analarasosidaoilaviy hayotga tayyorlashning bugungi holati va imkoniyatlarini tahlil qilinsa;
- ta`lim jarayonida talaba-yoshlarnimilliy`analarasosidaoilaviy hayotga tayyorlashning mazmuni va mohiyatini yoritilsa;
- auditoriyadan tashqari o`tkaziladigan tarbiyaviy tadbirlarda talaba-yoshlarni milliy`analarasosida oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlarini ishlabchiqilsa talaba-yoshlarnimilliy`analarasosida oilaviy hayotga tayyorlash muammosini muvaffaqiyatli hal qilish mumkin bo`ladi.

Bitiruv malakaviy ishining metodlari:tadqiqot ishini amalga oshirishda ushbu muammoga oid pedagogik, psixologik, falsafiy, tarixiy-etnografik va ijtimoiy asarlar, metodik adabiyotlar, rasmiy hujjatlar o`rganildi; so`rovnomalar o`tkazildi, o`quv materiallari qiyosiy tahlil qilindi; intervyu, pedagogik tajriba-sinov ishlari

o'tkazildi, umumlashtirildi va matematik-statistik tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

Bitiruv malakaviy ishining metodologik asosi: O'zbekiston Respublikasi o'zluksiz ta'lim tizimining mazmunini belgilab beruvchi direktiv-me'yoriy hujjatlar, xususan, O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida» gi qonuni «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi», O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Oliy va O'rta maxsus xalq ta'limi vazirliklari tomonidan qabul qilingan qarorlar, me'yoriy hujjatlar; ta'lim-tarbiyani tashkil etishga oid pedagogika, psixologiya va metodika bo'yicha xorijiy tajribalar, nazariyalar va konsepsiyalar, shuningdek, respublikamiz olimlarining qarashlari; O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan ta'lim sohasida ilgari surilgan g'oyalardan iborat.

Bitiruv malakaviy ishining yangiligi: oliy ta'lim tizimida talaba-yoshlarnimilliy an`analar asosidaoilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari yaxlit tizim tarzida asoslandi; tarixiy va ilmiy manbalarda yoshlarnimilliy an`analar asosidaoilaviy hayotga tayyorlashning yoritilganligi o'rganildi; talaba-yoshlarni milliy an`analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning bugungi holati va imkoniyatlari tahlil etildi; talaba-yoshlarnimilliy an`analar asosidaoilaviy hayotga tayyorlashning mazmuni, shakl va metodlari va ulardan samarali foydalanish yo'llari ko'rsatildi; talaba-yoshlarnimilliy an`analar asosidaoilaviy hayotga tayyorlashning samarali shakllari, metodlari belgilanib ularning asosiy mezonlar ishlab chiqildi.

Bitiruv malakaviy ishining nazariy va amaliy ahamiyati:

- ✓ talaba-yoshlarni milliy an`analar asosidaoilaviy hayotga tayyorlash maqsadida olib borilgan tadqiqot ishlarining natijalari pedagogika fanining tarbiya nazariyasini boyitishga xizmat qiladi;
- ✓ nazariy yo'nalishdagi materiallar ushbu mavzu bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari olib borayotgan tadqiqotchilar uchun ushbu muammoni chuqurroq o'rganishga imkoniyat yaratadi;
- ✓ tadqiqot natijalaridan oliy o'quv yurtlarida talaba-yoshlarnimilliy an`analar asosidaoilaviy hayotga tayyorlashda ma'ruzalar o'qishda, tarbiyaviy tadbirlarni o'tkazishda, mavzuga oid eshittirish va ko'rsatuvlarda foydalanish mumkin.
- ✓ tadqiqot materiallari va xulosalariga asoslanib oila ostonasida turgan talaba-yoshlarda milliy g'urur, vatanparvarlik, iymon-e'tiqodlilik kabi sifatlarni shakllantirish hamda oilaning muqaddasligini, uning jamiyat taraqqiyotidagi

o'rnini, oila sog'lom bo'lsa – jamiyat mustahkam bo'lishini, jamiyat mustahkam bo'lsa – mamlakat barqaror bo'lish tuyg'usini singdirish;

- ✓ tadqiqot natijalari va uslubiy tavsiyalardan ota-onalar, yosh kelin-kuyovlar, oila ostonasida turgan yoshlar, “Oila pedagogikasi”dan ma’ruza o’qiyotgan o’qituvchilar foydalanishlari mumkin;
- ✓ talaba-yoshlarnimilliy an`analar asosidaoilaviy hayotga tayyorlashda ta’lim jarayoni va auditoriyadan tashqari o’tkaziladigan tadbirlarning tavsiyalari ishlab chiqildi hamda amaliyotga tadbiq etildi.

I. BOB .TALABA YOSHLARNI MILLIY AN`ANALAR ASOSIDA OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.

1.1 Talaba yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida oilaviy hayotga tayyorlash pedagogik muammo sifatida.

Jamiyatdagi har qanday qusur va kamchiliklarning ildizini aksar hollarda oilalardagi ijtimoiy-ma'naviy muhitdan izlash nechog'li o'zini oqlagani kabi kuchli, barqaror hamda farovon davlat tizimi negizini ham, avvalo, mustahkam oilalar tashkil etishini bugun tobora chuqur anglab yetmoqdamiz. Shu ma'noda, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev milliy va ma'naviy qadriyatlarimizdan kelib chiqqan holda oila institutini rivojlantirish, bu sohada yillar davomida e'tibordan chetda qolib kelgan bo'shliq hamda muammolar yechimi yuzasidan tegishli davlat organlari va jamoat tashkilotlari oldiga dolzarb vazifalarni qo'yayotgani bejiz emas.

Shu bois ham xalqimiz va davlatimiz, har qaysi insonning barcha harakatlari ezgu niyatlari markazida farzandlarimizni jismoniy va ma'naviy jihatdan sog'lom qilib o'stirish, ularning baxt-saodati, farovoni kelajagini ko'rish, boshqa xalqlar farzandlaridan hech ham kam bo'lmaydigan avlodni tarbiyalash orzusi turadi. Negaki, faqat har tomonlama yetuk avlodgina bugungi hayot oldimizga qo'yayotgan o'ta murakkab, og'ir sinov va qiyinchiliklarni yengishi, ko'zlangan yuksak maqsadlarni egallash mumkin.

O'zbekiston davlatining buyuk kelajagi hozirgi kunda, asosan, maktablarda, oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarida ta'lim-tarbiya olayotgan iste'dodli, ijodkor va tashabbuskor yoshlarga bog'liq. Chunki, bu yoshlar mamlakatimiz iqtisodiyoti, madaniyati va ishlab chiqarish sohalarida ijod qiladigan, kelajagimiz poydevorini yaratadigan yoshlardir. Xalqimiz hayotimizni ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy yangilash dasturini bajarishda yoshlarning imkoniyatariga umid bilan qaramoqda. Mamlakatimizda intellektual salohiyatni rivojlantirishning manbalari, xususan, oila – iste'dodli yoshlarni voyaga yetkazish va tarbiyalashning muhim o'chog'i sanaladi. Chunki, yosh avlod o'z hayoti yo'lida oilani kamolot beshigi, deb hisoblanadi. Yosh avlod kamolotida oilaning o'rni va ta'siri beqiyosligini Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov bunday baholagan edi: "... Insonning eng sof va pokiza tuyg'ulari, ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari birinchi galda oila bag'rida shakllanadi. Bolaning xarakterini, tabiati va dunyoqarashini belgilaydigan ma'naviy mezon va qarashlar – yaxshilik va ezgulikka, oliyjanoblik va mehr-oqibat, or-nomus va

andisha kabi muqaddas tushunchalarning poydevori oila sharoitida qaror topishi tabiiydir.

Shuning uchun ham aynan oila muhitida paydo bo'ladigan ota-onaga hurmat, ularning oldidagi umrbod qarzдорlik burchini chuqur anglash har qaysi insonga xos bo'lgan odamiylik fazilatlar va oilaviy munosabatlarning negizini, oilaning ma'naviy olamini tashkil etadi. ... Aqli raso har qaysi inson yaxshi anglaydiki, bu yorug' dunyoda hayot bor ekan, oila bor. Oila bor ekan, farzand deb atalmish bebaho ne'mat bor. Farzand bor ekan, odamzot hamisha ezgu orzu va intilishlar bilan yashaydi".

Oila har bir jamiyatning asl negizi bo'lib, yoshlarimizda insonparvarlik, mehnatsevarlik, axloqiylik, vatanparvarlik va yuksak tuyg'ular, avvalo oila muhitida singadi. Bu jarayon bobolar o'giti, ota ibрати, ona mehri orqali amalga oshadi. Oila inson hayotiga to'kislik bag'ishlaydi. Oila – davlat ahamiyatiga molik bo'lgan ishdir. Mustahkam oila – davlat tayanchi. Oilalarimizning mustahkam, ahil, totuv bo'lishi yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashga bog'liq.

O'zbekiston Respublikasi aholisi 2020-yil fevral oyi holatiga 34 milliondan ortiq hisoblanib, yoshlar shularning 20-24 yoshgacha bo'lganlar 2 mln 985 ming 366 kishi; 25-29 yoshgacha bo'lganlar 3 mln 203 ming 107 kishi; 30-34 yoshgacha bo'lganlar 2 mln 987 ming 338 kishini tashkil etadi. Bu yosh oralig'idagilarning ko'pchilik qismi Oliy o'quv yurtining talabalari tashkil etadi. Xususan, mamlakatimizda Oliy o'quv yurtlari soni 100 tadan ortdi va kundan kunga qo'shilib bormoqda. Shuningdek, hozirgi kunda ham o'z faoliyatini yuritib kelayotgan kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va yangi tashkil etilayotgan texnikumlarning talabalari ham o'z navbatida oilaviy hayotga qadam qo'yishlarini ko'rishimiz mumkin. Shu sababli ham hozirgi kunda yoshlarimizni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlash masalasi o'zining dolzarbligini kundan kunga yo'qotmay kelmoqda. Balog'at ostonasida turgan yigit yoki qizning oila qurishga tayyorligi bu kelajakda jamiyatning kichik bo'g'ini bo'lgan oilalarning mustahkam bo'lishiga olib keladi. Poydevori mo'rt, zaif oilalarning esa mustahkam bo'lmasligi hech kimga sir emas. Oila "ayol" so'zi bilan o'zakdosh bo'lib, farzandlarni tarbiyalash, kishilarning ma'naviy va jismoniy kamoloti, ularni jipslashtirish, jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotini ta'minlash kabi vazifalarni bajaradi. Shuning uchun oilada avvalo ayolga bo'lgan e'tibor muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'plab buyuk insonlar oilada onalarimiz qo'lida unib-o'sib tarbiya topgan. Oila moddiy va ma'naviy jihatdan mustahkam bo'lsa, tinch-totuv bo'lsa, unda tarbiyalanib voyaga yetayotgan yosh avlod ham, mustaqil fikrli

sog'lom va komil inson bo'lib yetishadi. Oilaning jamiyat oldida mas'uliyatli vazifalari ham mavjud:

- **Oilaning ijtimoiy vazifasi** – farzandlarni tarbiyalash, yaxshi inson qilib kamolga yetkazish, ularning tabiat va jamiyatga nisbatan o'zaro munosabatini shakllantirish, vaqtida dam olishi va salomatligini ta'minlash kabilar kiradi;
- **Oilaning iqtisodiy vazifasi** – oila a'zolarining yashash uchun zarur bo'lgan moddiy boyliklar – uy-joy, oziq-ovqat, kiyim-kechak, texnika vositalari bilan ta'minlash kiradi. Oilaning mavjudligi uning o'z vazifalarini bajarishi bilan uzviy bog'liq.

Xususan, oila o'zining demografik vazifasi (naslning davomiyligini ta'minlash) ni bajarmas ekan, oilada natijada oila davom etmaydi.

Xalqimiz "Oilalari mustahkam bo'lgan, ravnaq topgan mamlakat qudratli va farovon bo'ladi", - deyishi bejiz emas. O'zbek oilasi o'zining bolajonligi, ota-ona farzandlar o'rtasidagi munosabatlarning samimiyligi, or-nomusning kuchliligi, yoshlarga izzat, keksalarga hurmat kabi fazilatlari bilan alohida ajralib turadi. Sharqda ota oilaning boshlig'i, uning ta'minotchisi va posboni bo'lsa, ona esa uning ko'rki, orastaligi, fayzidir. Farzandlar esa oila gulshanining g'unchalari hisoblanadi. Oilaning muqaddas vazifasi – qobiliyatli farzandlarni o'stirish, ularni jismoniy, intellektual va ma'naviy tomondan yetuk qilib, ota-onasiga, Vataniga sadoqatli insonlar qilib tarbiyalashdan iboratdir. Oila muqaddas tushunchalar asosida rivojlanib, takomillashib boradi. Er-xotinning ahilligi, ma'naviyati, bilim darajasi, oila munosabatlari madaniyati nazariyasining metodologik asosini tashkil etadi. Ammo ushbu omillarning birortasining muvozanati buzilsa, oila mustahkamligiga putur yetadi. Uning sabablari quyidagilardan iborat:

Birinchidan, oilalarning buzilib ketishiga er va xotinning dunyoqarashi, qiziqishi, ehtiyoji yaqin emasligi;

Ikkinchidan, erkakning zararli odatlariga berilib ketishi (spirtli ichimlik, giyohvandlik moddalar va shu kabilar) natijasida oila byudjetiga zarar keltirilishi, farzand tarbiyasiga e'tiborsizlik;

Uchinchidan, o'zbek oilasi bolajon bo'lganligidan yosh oilalarda 1-2 yil farzand, aksariyat hollarda ayolni bepushtlikda ayblagan;

To'rtinchidan, er-xotin o'rtasida o'zaro hurmat va munosabat yomonlashishi, psixologik jihatdan birlikning yo'qligi sabab qilib ko'rsatilgan.

Respublikamizning psixologlari va sotsiologlarining o'rganishlariga qaraganda oilaviy tarbiya kamchiliklari quyidagicha ko'rsatilgan:

- Bolalarga kattalar tomonidan diqqat-e'tiborning yetishmasligi;
- Farzandlar bilan muloqotga kirishish istagining mavjud emasligi yoki hoxishning yo'qligi;
- Ota-onalar bilan farzandlar o'rtasida o'zaro tushunishning yo'qligi va unga ikki tomondan intilishning yetishmasligi;
- Ota-onalarning o'g'il va qizlarga nisbatan qo'pol muomalada bo'lishlari;
- Ko'r-ko'rona otalik va onalik mehr-muhabbatning hukm surishligi va uning barqaror ahamiyat kasb etmasligi;
- Oila muhitida doimiy janjallarning qaror topganligi va ularni kamaytirish uchun intilishning yo'qligi;
- Ota-onalarning beqaror his-tuyg'ulari, kayfiyatlari, ularning tarbiyasiz, tasodifiy xarakterga ega bo'lishligi;
- Ota-onalarning shaxsiy qiziqishlarini o'zaro mos tushmasligi va tubdan bir-biriga qarama-qarshiligi;
- Ota-ona o'rtasidagi o'zaro tushunmovchiliklarning surunkasiga davom etib turishi;
- Oila muhitida adolatsizlik, ikkiyuzlamachilik, o'g'rilik illatlarining namoyon bo'lishi;
- Ota-onalarning bilim saviyalari va madaniyat darajalarining past ekanligi;
- Oilada yaxshi an'analar, rasm-rusumlar, urf-odatlarining yo'qligi va ma'lum qolipdagi salbiy xatti-harakatlarga rioya qilinishi, ijtimoiy muhitdan tubdan ajralib qolishligi, loqaydlik kabi kamchiliklar va illatlar yigit-qizlarning oqilona tarbiyalashga xalal beradi, ko'zlangan maqsadlar sari intilishga g'oya bo'ladi.

Oliy ta'lim tizimida hayot ostonasida turgan yigit va qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri. Chunki, hayot tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, yoshlarimizning aksariyat qismi oliy o'quv yurtida tahsil olayotgan yoki o'qishni bitirgandan keyin oila qurishyapti. Ularning oila qurishiga nechog'liq tayyorligi yoki tayyor emasligi turmush jarayonida o'z aksini ko'rsatmoqda. To'g'ri, talaba yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash muammolari pedagogik-psixologik jihatdan muayyan darajada ishlangan. Ammo, hozirgi zamonimiz juda tez, hayot oqimi o'zgaruvchan, insonning qalbi va ongi, sog'lom tafakkuri uchun kurash kuchaygan bir paytda yoshlarimizni oilaviy hayotga, sog'lom oila qurishga tayyorlash, ularda sog'lom turmush tarzini shakllantirish,

tug'ish yoshidagi onalar salomatligini mustahkamlash, nogironlar, kamqonlik kasalligiga duchor bo'lgan bolalar va ayollarga, mehribonlik uylari va internatlarda tarbiyalanayotgan bolalarga, aholining ijtimoiy ko'makka muhtoj qatlamlariga muruvvat yordamini ko'rsatish, tug'ishga yordam beruvchi va bolalar muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga, ularni ixtisoslashtirilgan asbob-uskunalar bilan jihozlashga ko'maklashish, onalik va bolalikni muhofaza qilish, sog'lom avlodni tarbiyalash ishida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, aholining tibbiy savodxonligini oshirishda targ'ibot va tashviqot ishlarini amalga oshirish kabimasalalar har bir fuqaroning kundalik turmush tarziga aylantirilmog'i zarur.

Buning uchun mamlakatimizning har bir fuqarosi yoshidan qat'iy nazar sog'lom avlodni tarbiyalash borasida yurtboshimiz tomonidan qabul qilingan farmon va qarorlar, Oliy Majlis tomonidan qabul qilingan qonunlar, Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan qaror, farmoyish, Davlat Dasturlari hamda parlament tomonidan ratifikasiya qilingan xalqaro huquqiy hujjatlarning mazmun va mohiyatini, amaliyotdagi ahamiyatini bilmog'i lozim. Oilaning to'laqonli mustahkam bo'lishi ko'p jihatdan yigit-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq.

Yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlash muammosi bilan ko'plab pedagog va psixolog olimlarimiz ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishgan. Jumladan, Z.F.Mirtursunov, A.Munavvarov, G'.Shoumarov, V.Kariimova, O.Musurmonova, M.Inomova, N.Sog'inov, M.Xolmatova, D.Xoliqov, A.Muxsiyeva va boshqalarning ilmiy – tadqiqot ishlari e'tiborga molik.

Pedagogika fanlari doktori M.Mahmudova "Xalq pedagogikasi va oila tarbiyasi" monografiyasida, ilmiy-tadqiqot ishlarida, maqola va tezislarda talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik jihatlarini ilmiy va amaliy tomondan asoslab berishga harakat qilgan.

M.Maxmudova fikrlariga ko'ra, yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlash masalasiga 80-yillarning o'rtalarigacha e'tibor berilmay kelingan, farzandlarni oila va oilaviy hayotga tayyorlash, ayniqsa jinsiy tarbiya borasida suhbatlar o'tkazish ayb sanalib, ular oilaviy hayot, uning ostonasida bu murakkab jarayonga tayyorlanishi "yot" do'stlardan, boshqalardan eshitib, unga o'zini ko'r-ko'rona tarzda tayyorlash edi, yoshlar uchun tavsiyalar, qo'llanmalarning yetarli emasligi ham sabab bo'lganligi, yopirilib kirib kelayotgan, yevropalashib oilaviy hayotga doir axborot vositalari milliy turmush tarzimizga salbiy ta'sir etayotgani,

yoshlarimizning bu sohada yot ta'sirlarga berilib ketayotgani ham oz bo'lsada namoyon bo'ladi" - deb yozadi.

Yoshlarimizni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning ham pedagogik, ham psixologik tomonlarini psixologiya fanlar doktori G'.Shoumarov o'zining ilmiy-tadqiqot ishlarida o'zbek oilalarining o'ziga xos xususiyatlarini, oiladagi o'zaro nizolarning psixologik asoslarini o'zining "oila psixologiyasi" nomli kitobida keng doirada yoritib berganlar. O.Musurmonova o'zining ilmiy-tadqiqot ishlarida oila tarbiyasining milliy g'urur va iftixor darajasiga ko'tarilganligini, O'zbekiston Respublikasi hukumati uning kamolotiga, tinchligi va farovonligiga, haq-huquqlari himoyasiga alohida e'tibor qaratilayotganligi boy materiallar asosida bayon qilingan.

Falsafa fanlari doktori M.Xolmatova yoshlarimizni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning axloqiy, jismoniy, estetik, ma'naviy, ruhiy va jinsiy tomonlarini hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarini sharqona urf-odatlarimizdan foydalanishning o'ziga xos tomonlarini falsafiy jihatdan o'rgangan. Pedagogika fanlar doktori, professor Malika Inomovanning dissertasiya ishi, o'quv qo'llanma, uslubiy tavsiyalarida mustaqillik sharoitida bolalarni ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk inson qilib tarbiyalashda oilaning o'rnini, oilaviy tarbiyaning mazmunini, mohiyatini, metodlarini milliylik nuqtai-nazaridan tadqiq qilgan. A.Munavvarov oila pedagogikasiga oid tadqiqot ishlarida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda ota-onalarning saviyasi, turmush tarzi, xarakteri, kasbiy faoliyatlari bilan bog'liqligini ishonarli faktlar asosida tahlil qilgan. Yana bir pedagog-psixolog olim Yu.P.Azarov balog'at yoshidagi yigit-qizlarni rivojlanishining pedagogik-psixologik tomonlarini yoritadi. Uning tavsiyalari talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Psixologiya fanlari doktori E.G'oziyev tadqiqot ishlarida balog'at yoshidagi yigit-qizlarning psixologik jihatlarini tahlil qilgan. Pedagogika fanlari nomzodi A.Muxsiyeva ilmiy-tadqiqot ishlarida oilada farzandlar tarbiyasida milliy tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlarini yetarlicha tahlil qilgan. "Oila" ilmiy-amaliy markazining tadqiqotchi-izlanuvchisi G.Haydarov "Xotin-qizlar shaxsining yetukligi – oila mustahkamligining ta'minlovchi muhim omilidir", - mavzusidagi maqolasida ta'kidlanganidek, "... ta'lim tizimining boshlang'ich asosi bo'lgan maktabning ta'lim-tarbiyaviy faoliyatida voyaga yetib kelayotgan qizlar shaxsini shakllantirishga alohida yondashuv talab etiladi", - deb yozadi. Yana bir pedagog G.Sultonova o'zining "Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning samarali yo'llari" maqolasida oilada bolalarga tarbiya berish bilan bir qatorda ularni mustaqil oila qurishga tayyorlashdan iborat ekanligini ko'rsatgan. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun bir qator vazifalar belgilagan:

- Oilalar muqaddasligini asrab-avaylash;
- Yoshlarni, xususan qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash;
- Oilada o'g'il bolalarni mustaqil oila qurishga tayyorlashlik pedagogik zaruriyat sifatida o'rganish;
- Qizlarni sog'lom turmush tarzi asosida oilaga tayyorlash jarayonlarini rejalashtirish va hayotga joriy etish;
- Oilada o'g'il bolalarni oila qurishga tayyorlashda tarbiyaning samarali usullari va vositalaridan foydalanish;
- Oilada o'g'il bolalarga yoshligidan ularning oila xo'jaligi byudjetini yaratishda, oilada sog'lom ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va pedagogik lozimligini yaratishda asosiy tayanch ekanligiga tayyorlab borish",- lozimligini e'tirof etadi.

Oxunjon Safarov va Mels Mahmudovlar tomonidan chop etilgan “Oila ma’naviyati” kitobida o'zbek oilalari ma’naviyatini tarixiy asoslarini oila va jamiyat, oilada ma’naviy muhitning sog'lomligini, unda farzand tarbiyasi muammolarini hal etishda oilaviy an'analarning ahamiyati masalasini istiqloq mafkurasi nuqtai nazaridan qarab chiqilgan. Tajribali pedagog Abdulohat Usanov “Oila pedagogika” o'quv qo'llanmasida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda oilaviy an'analarning o'rnini tahlil qilishga harakat qilgan. Pedagog olim M.Mahmudova ta'kidlaganidek, talaba moddiy va ma'naviy ishlab chiqarishda ijtimoiy hayotga va ma'lum mutaxassislikka tayyorlanayotgan ijtimoiy guruh bo'lib, ularni oilaviy hayotga tayyorlash o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu davr o'ziga xos xususiyatlar va ziddiyatlarga boy davr hisoblanadi. Chunki, talabalik davrida yuqori malakali mutaxassis, jamiyatning yetuk fuqarosi shakllanadi, fiziologik va ijtimoiy jihatdan balog'atga yetgan shaxs rivojlanadi. Shunga ko'ra, ularni oilaviy hayotga tayyorlashda o'ziga xos xususiyat va mas'uliyat kasb etib, yoshlar hayot tarzini, o'z shaxsiy uslubini tarkib toptiradi. Bunda ularning o'ziga xos hayot tarzi, kun tartibi, qiziqishlari, shaxsiy muloqot shakllari paydo bo'ladi. Bular esa talaba-yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning ilmiy-amaliy holatini chuqur tahlil etish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Demak, talaba-yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlash takomillashtirilib borilmog'i, uning yangi qirralari kashf etilishi, to'plangan tajribalar umumlashtirilishi, bugungi kun nuqtai nazaridan yagona tizimga solinmog'i va hayotga tatbiq etilishi lozim.

1.2 Tarixiy, ilmiy va adabiy manbalarda talaba-yoshlarni milliy an`analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning yoritilishi.

Mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar ichida jamiyatimizni xususan, yosh oilalarga alohida e`tibor qaratilmoqdaki, buning sababi so`nggi yillarda oiladagi ziddiyatlar, ajrimlar sonining ortishi, ajrimlar natijasida qanchadan qancha bolalarning otasiz yoki onasiz ulg`ayishiga sabab bo`layotganligini oldini olish maqsadida shu islohotlar amalga oshirilmoqda. Talaba-yoshlarni milliy an`analar asosida oilaviy hayotga tayyorlash masalasi ham albatta tarixiy davrlar mobaynida buyuk mutaffakkilarimiz tomonidan ham o`rganilgan. Shuningdek, keyinchalik mamlakatimizning bir necha pedagoglari, sotsiologlari va psixologlari tomonidan ham o`rganilib, kerakli ma`lumotlar bilan boyitilgan.

Hadis islom olami payg`ambar Muhammad alayhis va salomning xislatlari, xatti-harakatlari, diniy va axloqiy ko`rsatmalari haqida ma`lumot beruvchi didaktik xarakterdagi ta`limot hisoblanadi. Hadislarda targ`ib qilinadigan insonlarning ma`naviyatini belgilovchi ijobiy sifatlar: saxovat, rostgo`ylik, iffat, oqibatlilik, rahm-shafqat, e`tiqod, iymon, tozalik, pokizalik, bilimdonlik, halollik, sabrlilik, ishonch, qanoat, muloyimlik, latiflik, marhamat, saxiylik, sadoqat, sabotlilik, viqorlilik, salohiyat, halimlik, tavoze`, hayo, tejamkorlik, sir saqlash, nonni e`zozlash, diyonat, mehmondo`stlik, mehr-oqibat, xayr-ehson, vazminlik, tadbirkorlik, himmat, bardoshlilik, xushxulqlik, to`g`rilik, shukr, vafo va boshqalar o`z ifodasini topgan. Ushbu ezgu xislatlarni balog`at ostonasda turgan qizlarimizga singdirish har bir ota-ona, ustozlarning asosiy vazifasidir. Hadislarda “Kelin tanlash vaqtida to`rtta narsaga albatta qiziqiladi: moliga, jamoliga, kasbiy mansabiga va diniga. Sen dindorini tanlagin”, - deyiladi. Chunki, mol, jamol vaqtinchalik, mansab esa kelin bilan birga kelmaydi, otasining uyida qoladi, ammo iymon-e`tiqod, aql-idrok, xulqu odob, irsiy tozaligi u bilan doimo hamrohdir. Ana shunday fazilatlarga ega bo`lgan ayolning farzandlarini tarbiyalash osonroq bo`ladi. Hadislarda qaraladigan inson ma`nviy va jismoniy salomatligiga salbiy ta`sir etuvchi xususiyatlar: o`g`irlik, zino, hayosizlik, munofiqlik, omonatga xiyonat yolg`on so`zlash, shartida turmaslik, kek saqlash, axloqsizlik, nopoklik, riyokorlik, xusumat, nohaqlik, fitna, yolg`onchilik, g`aybat, ochko`zlik, ta`magirlik, isrofgarchilik, itoatsizlik, chaqimchilik, beparvolik, kibr, gina-adovat, xiyonat, razillik, baxillik, zulm, maqtanchilik, ikki yuzklamachilik, takabburlik, manmanlik, shuhratparastlik, shoshqaloqlik, zinokorlik, ichkilikka ruju qo`yish, harom narsalarni iste`mol qilish kabi illatlarning oila qurish ostonasida turgan

yigit-qizlarga zararli jihatlarni tushuntirish, bunday illatlardan hazar qilish tuyg'ularini singdirish lozim.

Islomda oilaning o'rni masalasiga yetarlicha o'rgangan va tahlil qilgan muftiy hazratlari Usmonxon Alimov o'zining "Oilada farzand tarbiyasi" kitobida dunyoda hamma narsa juft-juft yaratilganligini, ya'ni oy va quyosh, kecha va kunduz, yer va osmon, erkak va ayol, musbat va manfiy ekanligini ta'kidlaydi. Mohiyatan ularning har biri ikkinchisiga har jihatdan ehtiyojlidir. Mavjudotlar hayotda mana shu juftlik bilangina barqaror bo'ladilar. Ushbu juftlikni inson misolida oladigan bo'lsak, er kishi turmushda faqat o'z jinsining jufti bo'lgan ayol bilan taskin va rohat topishi mumkin. Muqaddas Qur'oni Karimning "Nahl" surasida "Alloh sizlar uchun o'zlaringizdan juftlar yaratib, juftliklaringizdan sizlar uchun o'g'illar va nabiralar paydo qildi ...", - deb ta'kidlagan. Ana shunday juftlik sanalgan erkak va ayolning ilohiy nikoh rishtalari tufayli bir xonadonda, bir oilada ahil-totuv yashashlari, nasl davomiyligini ta'minlab, umrguzaronlik qilishlari haqiqatan Yaratganning ulug' san'ati va hikmatiga dalolatdir. Dinimizda oila qurishga erkak va ayol birdek targ'ib qilingan. Payg'ambarimizdan (alayhissalom) bu borda rivoyat qilingan hadislarining birida: "Ey yigitlar, sizlardan qay biringiz oila qurishga qurbi yetsa, uylansin. Uylanish nomahramlarga ko'z tashlashdan, zinokorlikdan asraydi. Qurbi yetmagan kishi ro'za tutsin, toki unga to'siq bo'lsin", - deyilgan (Imom Buxoriy, Muslim, Abu Dovud, Termiziy, Nasa'iy). Hadislarning birida: "To'rtta yaxshi ish bor, ular payg'ambarlar sunnatidan sanaladi: hayo, xushbo'ylik, misvok tutish va uylanishdir", - deb marhamat qilinadi (Imom Termiziy rivoyati). Payg'ambarimizdan yana shunday hadis bor: "Kim uylangan bo'lsa, dinning yarmini mukammal qilibdi, qolgan yarmida Allohga taqvo qilaversin" (Taboroniy, Boyhaqiy, Hokim rivoyati).

Islom ta'limotiga ko'ra, oila Yaratganning roziligini topish, Payg'ambarimiz (alayhissalom) axloqlari, islomiy odob bilan ziynatlanish va pok yo'l bilaninsoniyat naslini davom ettirish maqsadida quriladi. Nikoh asosida turmush qurish Alloh taoloning buyrug'i, Payg'ambarmizning sunnatlari ekan, musulmon kishi oila qurishi lozim. Nikoh tufayli inson o'z nasli-nasabining pokligini saqlaydi, iffatini asraydi, buzqlik, zino singari harom ishlardan tiyiladi. "Nikoh" so'zi lug'atda, "yaqinlik", "bog'lanish" ma'nolarini anglatadi. Nikoh bitimi, ahdi bitimlarning eng yaxshisidir. Har bir musulmon uylanishning sha'riy hukmlarini ham bilishi zarur. Kishining jinsiy quvvati, oila mas'uliyatini ado eta olishiga ko'ra, shariatda uylanishning hukmi besh xil:

1. Mahrga va ayol nafaqasiga yetarli moli bor, faqat uylanish bilan zinodan saqlana oladigan kishilarga uylanish farzdir.

2. Mahrga va ayol nafaqasiga yetarli moli bor, uylanmasa zinoga ketish xavfi bo'lgan kishilarga uylanish vojibdir.
3. Mahrga va ayol nafaqasiga yetarli moli bor, jinsiy munosabatlarga layoqatli kishilarga uylanish sunnatdir.
4. Mahr va ayol nafaqasini topib berishdan hamda jinsiy ojizligidan xavfsiragan kishilarga uylanish makruhdir.
5. Mahr va ayol nafaqasiga qodir bo'lmagan, jinsiy layoqati yo'qligi aniq kishilarga uylanish haromdir.

Islomda oila va nikoh masalasiga juda jiddiy e'tibor berilgan. Oilaning mustahkam bo'lishi uchun nikohning qo'shimcha sharti sifatida sharti sifatida kafoatga ham amal qilinadi. "Kafoat" deganda, nikohlanayotgan tomonlarning ijtimoiy, moddiy va ma'naviy jihatdan bir-biriga "teng", mos bo'lishi tushuniladi. Xalqimizning "Teng-tengi bilan" degan maqol bejiz emas. Nikohdagi tenglik ikki tomonning nasl-nasabi, dini, boyligi, kasb-hunari va e'tiqodi kabi narsalarda namoyon bo'ladi. Zero, ota-onasi bag'ridan chiqib, o'zi uchun shu paytgacha mutlaqo begona sanalgan yangi oilaga ko'nikib ketishi uchun tushgan xonadoni bilan ota-onasi xonadoni o'rtasida ijtimoiy va ma'naviy nuqtai nazardan tenglik bo'lsa, kelinning yangi oilaga moslashuvi osonroq kechadi.

Jamiyatning kelajagi porloq, katta imkoniyatlarga ega bo'lishi, avvalo, o'zining ajralmas negizi bo'lgan oilalarning ma'nan sog'lomligini talab qiladi. Bu esa quyidagi shartlarga rioya qilishni talab qiladi:

1. Oilaning bir-biriga munosib odamlardan tashkil topishi;
2. Er-xotin orasidagi o'zaro hurmat va totuvlik;
3. Erkak kishi o'zining oila ustuni ekanini hamda rahbarlik mas'uliyatini his etishi va bunga amal qilib yashashi;
4. Ayol kishining oila ichki holatlariga mas'ulligi;
5. Ota-ona farzandlarining rioyasini qilib, ularga adolatli bo'lishlari;
6. Farzandlar ota-onalarga yaxshilik qilishlari.

Ana shu shartlarga rioya qilinsa, oilada sog'lom muhit vujudga kelib, tarbiya topayotgan farzandlar odob-axloqqa, el-yurtga xizmat qiladigan insonlar bo'lib voyaga yetadilar. XI asrning 82-83 – yillarida G'arbiy Eron podshohining nabirasi Kaykovus ibn Iskandar o'g'li Gilonshohga bag'ishlab yozgan "Qobusnoma" asari didaktik xarakterga ega bo'lib, unda yoshlarni oilaga tayyorlash bog'liq jihatlariga ham yetarli e'tibor berilgan. Asarda o'g'il bola uchun alohida, qiz bola uchun

alohida tarbiyaviy talablarni qo'yadi. Jumladan: "Bas, farzandingga har na o'rgata olsang o'rgatgil, uning foydasi senga ham yetishur. Ammo, farzanding balog'atga yetgan bo'lsa ko'rgil, uning oila boshlig'i bo'lmoqda, xotin olmoq va ro'zg'or ishlariga mashg'ul bo'lmoqqa salohiyati bo'lsa, sen unga xotin olib bergil, toki shu bilan sen uning bu haqqini bajargan bo'lg'aysan. Lekin agar o'g'lingni uylantirmoq vaqizingni erga bermoq tilasang, zinhor o'z qarindoshlaring birla berishib-olishmagil. Begonadan xotin olg'il, nedinkim, o'z qarindoshlaringdan olmasang ham ular sening bilan go'sht, qondek yaqinroqdir. Boshqa qabiladan xotin olg'il. Bu bilan bir qabilani ikki qabila qilishi bo'lg'aysan, begonani o'zingga qarindosh qilg'aysan, yoki bir quvvating ikki bo'lg'ay, ikki tarafdin madading va ko'maging ko'paygan... Agar qizing bo'lsa, uni mastura doyalarga topshirgil, toki yaxshi parvarish qilinglar va kattaroq bo'lg'ondan so'ng muallimga topshirgil. Balog'atga yetgandan so'ng harakat qilib, erga berg'il, unga shafqat va marhamat kurg'izgil, nedirkim, qiz otaning asiri bo'lur. O'g'il otasiz bo'lsa ham bir ish talabiga bora olur va o'zin maishatlig' tutar. Qiz har na boring bo'lsa, avval burun qizga bergil va uning sababin tuzatgil. Agar qizing erga tegmagan bo'lsa, uylanmagan yigitga topshirg'il, toki unga ko'ngil bog'lasin va ul bunga ko'ngil bog'lasin. Kuyov tanlaganda ham chiroyli, sog'lom, shirin so'z bo'lishiga e'tibor bergil, qizingni hech qachon qul kabi sotmagil. Qiz bilan yigit bir-birlariga har tomonlama mos bo'lmaklari kerak, shunda har ikkalasi chiroyli va mustahkam oila quradi. Bunday oilada tug'ilgan farzand sog'lom, baquvvat va chiroyli bo'ladi. Kaykovus farzandiga qarata poklik haqida o'git berib, "Tan va libosingni pok tutgil va hozirjavob bo'lg'il" deya uqtiradi. Poklik salomatlik negizidir.

Bizning dastlabki yozma manbalarimizdan hisoblangan "Avesto" – ("Qat'iy qonunlar")da ham yoshlarimizni oilaviy hayotga tayyorlash bo'yicha kerakli ma'lumotlar berilgan. Xususan, oilada sog'lom avlod tarbiyasining usul va vositalari, huquqiy munosabatlari haqida ma'lumot beradi. 15 yosh bola uchun balog'at yoshi hisoblanadi, unga zardushtiylikning qoidalari o'rgatiladi. Bu yoshda yigit yoki qiz bola turmush qurishi mumkin bo'lgan. Turmushga chiqayotgan qiz bolaning baquvvat, sog'lom, go'zal bo'lishi, Bo'lajak farzandning sog'lom tug'ilishi oila mustahkamligi uchun asos hisoblangan. Ayol kishining ma'naviy pokligi, oilada saranjom-sarishtaligi, tozalagi uning axloqiy-ma'naviy yetukligining oliy bosqichi hisoblanadi. "Avesto"da oilada tarbiya, bolani dunyoga keltirish va sog'lom qilib tarbiyalash, ayol kishining salomatligini asrash, oilada xotin-qizlarning huquqiy manfaatlarini muhofaza qilish, homilador ayollarga e'tibor, er-xotin munosabatlarining nozik jihatlari, ersiz farzand ko'rgan qiz yoki juvonning haq-huquqlari, ayolning sog'lom turmush tarzi, tug'ilmagan bolaga yetkazilgan shikast uchun jazo va boshqa oilaviy turmush qoidalari keng o'rin

berilgan. Axura Mazda saodat, go'zallik, ezgulik, ma'naviy va jismoniy sog'lom insonlarni dunyoga keltiruvchi ilohiy kuch ramzidir. U erkakning ham ayolning ham durkuni baquvvat, sog'lom xuddi shunday farzandlarni dunyoga keltirishni, shuning uchun ezgu fikr, ezgu kalom va ezgu amal g'oyasi orqali oilani, jamiyatni sog'lomlashtirishga, har bir sog'lom turmush tarzi asosida hayot kechirishni da'vat etadi. Yaxshi andishali, aql-zakovatli, sog'lom er oilaning ustunidir, sog'lom kelajak poydevoridir. "Bizga shunday kamyoblik baxsh aylagilki, novqiron va kuchli yorlar topaylik, toki ular tamomiy tirikligimiz davomida bilan xushlikda bo'lsinlar, bizlardan dono, xushyor va xushkalom farzandlar dunyoga kelsin".

Imom G'azzoliy kuyov va kelin tanlashda quyidagilarga amal qilish lozimligini aytib ketgan:

"Uylanishda erkak to'rt jihatdan ayoldan afzal bo'lishida foyda bor:

1. Erkakning yoshi ayolning yoshidan katta bo'lishi;
2. Erkakning bo'yi ayolning bo'yidan baland bo'lishi;
3. Er-xotinidan badavlatroq bo'lishi kerak;
4. Erning mavqeyi ayolnikidan balandroq bo'lishi kerak;

Xotin ham er dan to'rt narsada afzal bo'lishi kerak:

1. Go'zallikda ayol erkakdan ustun bo'lishi;
2. Nazokat va zarofatda ayol erkakdan nozikroq va madaniyatliroq bo'lishi;
3. Ayolning fe'li erkakning fe'lidan yumshoqroq bo'lishi;
4. Ayol erdan ko'ra sabrliroq bo'lishi;

Yosh qiz qari kishi bilan, qari kishi yosh qiz bilan turmush qurmasligi kerak. Ota-onalar farzandlarining juft tanlashlari ustida zulm qilmasliklari lozim. Uylanajak juftlar bir-birini ko'rib, qaror qilishlari kerak.

Abu Rayhon Beruniy o'zining oila pedagogikasiga oid ishlarini bevosita xalq pedagogikasi bilan bog'langan. Jumladan, uning hikmatlarida "So'z bilan aytganda o'quvchiga qamchi va qiliq lozim emas", "Omma odat qilgan narsalarga xiloflik qilma", "Yaxshi yo'ldan yurish yaxshilik odatidir", "Kichkina narsani ondek hisoblama, chunki kichkina narsaning ham foydali o'rni bor" va boshqalar. Beruniy "Hindiston" asarida ayrim afsona va hikoyalar keltirib, sevgi, muhabbat, oila, bola tarbiyasi sohasida tizimli g'oya yaratadi. Buyuk mutafakkir "Hindiston" asarida "Hech bir xalq oila, nikoh munosabatlaridan xoli emas", deb yozadi va unda oila va nikoh o'ziga xos ijtimoiy hodisa ham ekanligini isbotlashga uringan. "Nikoh xususida har bir xalqning (elatlarning) o'ziga xos rasm va odati bor. Jumladan, bolalarni yoshlik vaqtida uylantirish odati bor bo'lib, o'g'il otasi bilan qizning otasi

o'zaro nikoh to'xtamini bajo keltiradilar. Ota-onalar tarafidan braxmanlarga va xalqqa sadaqa berilib, xursandchilik tantanalari o'tkaziladi va o'g'il-qizlar o'rtasida mahr tayin qilinmaydi, (ammo yigit taraf) xotin o'z ximmatiga loyiq ko'rmana va naqd hadyalar beradi. Lekin bergan narsalarni keyin qaytib olish joiz emasdir. Ammo xotin o'z roziligi bilan qaytarib berishi mumkin. Er va xotin o'rtasini o'limdan boshqa hech narsa ajrata olmaydi, hindlarda taloq qilish ham yo'q. ... Agar xotinning eri o'lsa, uning ikkinchi erga tegishi mumkin emas. ... Hindlarning nikoh qonunlarida begonaga uylanish qarindoshlardan ortiqroqdir. Bolalar esa otasining tabaqasiga mansub bo'lmay, balki onasining tabaqasiga mansub bo'ladi".

Beruniyning ta'kidlashicha, oiladagi totuvlik, o'zaro ishonch, xushmuomalilik, muhabbat – oila kamolotining asosidir. U yozadi “Dur – gavhar o'z chig'anog'i ichida yaxshi saqlanadi, ona o'z farzandlarini har xil yomonliklardan avaylab asrashi kabi”. Bu o'xshatmada, mutafakkir mehribon onasining oiladagi roli, bola tarbiyasida birinchi yoki tabiiy tarbiyachi, murabbiyligini tan oladi. “Dur o'z chig'anog'i ichida ham ko'rinadi. Bolalarning chiroyliligi, yuz ko'rinishi ona qornida shakllanib, rivoj topadi”. Beruniyning fikricha, bola sog'lom holda tug'ilishi uchun onani e'zozlash, unga g'amxo'rlik qilish, og'ir mehnatdan asrash, yaxshi ovqatlantirish lozim. Mutafakkir oila qurish oson ish emas. Bo'lajak er va xotin bir-birlariga moyil bo'lishlari, ularda o'zaro rozilik paydo bo'lgandan so'nggina turmush qurishlari lozim, degan fikrda edi. Bunda eng avvalo, vafodorlik va muhabbat, o'z idrok va ehtirolarga ega bo'lishi kerak.

Abu Ali ibn Sino “Tadbir al-manozil” kitobida xotinlarning yaxshi xulqli, odobli bo'lishi haqida gapirgan va ularga qator talablar qo'yadi, ya'ni, xotin kishi bilimli, aqlli, farosatli, uyatchan, sharm-hayoli, tabiatan jasur, o'z erini qattiq sevishi, bola tug'ishi va tarbiyalash haqida o'ylashi, ezma, injiq bo'lmasligi, o'z eriga bo'ysunishi, hech qachon o'z sha'niga dog' tushirmasligi, er bilan ehtiyotkor, hurmatni o'rniga qo'yib muomala qilishi, u o'z vazifasini va burchini yaxshi bilimi, tejamkor bo'lishi, o'zining xarakteri va yaxshi tomonlari bilan erining shaxsiy kamchiliklarini yo'qota oladigan bo'lishi zarur degan g'oyani ilgari suradi. Mutafakkir bobomiz er-xotinning bir-biriga munosabatlari sevishga, vafoga, pokiza va halollikka asoslangan bo'lsa, oila xo'jaligini to'g'ri va tejamli yurita oladi, oila mustahkam zaminga ega bo'ladi degan xulosaga keladi. Ibn Sino salbiy xislatli ayollarni, o'sha davrda feodal xonlar saroyiga o'z xoxishi bilan yollangan bevafo ayollarni tarbiyalash maqsadida “Salomon va Ibsol” qissasini yozadi. Qissada egrilik to'g'rilik ustidan hech qachon g'olib chiqa olmasligi, ayniqsa, bunday holat oilaviy munosabatlar maqsadsizligi ishonchli fikrlar bilan

ifodalangan. Ibsol obrazi orqali sof vijdonli, irodali, katta aql egasi, foyda keltiruvchi, boshqalarga yordamini ayamaydigan, keng qalbli, sevgilisiga vafoli insonlar targ'ib qilinadi. Bundan tashqari yangi obraz orqali esa insoniy hirsga emas, hayvoniy hirsga ruju qo'ygan ijobiy fazilatlardan mahrum bo'lgan, makkor, hiylakor, badxulq, o'z oilasiga vafosiz xotinlar qoralanadi. Bu qissa o'rta asr adabiyotidagi sog'lom oila munosabatlarining yuksak namunasi, uning tarbiyaviy ahamiyati bugungi kunda ham yo'qolmagan. Asarda eng dono vujud insondir, shuning uchun ham inson aql-idrok bilan yashashi, hamisha haqiqat, adolat uchun kurashishi kerak degan fikr keng o'rin egallagan. Ibn Sino muhabbati barcha dunyoviy narsalardan yuqori qo'yadi, sevgi muhabbat asosida qurilgan oilani mustahkam deb biladi. Olimning fikricha bolani tarbiyalash oilani, homilador ayolni e'zozlashdan boshlanadi, go'dakligidan boshlab, muloyim, mo'tadil ruh, sog'tan, sog'lom fikr, xulq-odob, shirin til bilan tarbiyalash zarur. Mutaфakkir oila qurish va uni mustahkamlash uchun ma'lum darajada moddiy ne'matlarga ega bo'lish kerak. Bu moddiy ne'matlar esa oila quruvchilarning, oila a'zolarining halol mehnati bilan topilgan bo'lishi shart.

Yusuf Xos Hojib o'zining "Qutadg'u bilig" asarida oila masalasiga ham e'tibor berib, qanday xotin olish xususida gap ketganda ham asosiy e'tibor uning tozaligi, ozodaligi va pokizaligiga qaratiladi, deb ta'kidlaydi. Xotin tanlashda ayol andishali, pokiza, xulqi chiroyli bo'lmog'i darkor. Tanlangan xotin "Andishali, pokiza bo'lsa (unday kishi) asl bo'ladi".

Sohibqiron Amir Temur bobomiz ham sog'lom oila va farzand tarbiyasi masalasiga davlat ahamiyatiga molik ish deb qaragan. Amir Temur bobomizning "O'g'illarim, nabiralarim va yaqinlarimni uylantirmoq tashvishida kelin izlamoqqa e'tibor berdim. Bu ishni davlat yumushlari bilan teng ko'rdim. Kelin bo'lmishning nasl-nasabini, yetti pushtini surishtirdim. Xos odamlar orqali sog'liq-salomatligini, jismoniy kamolotini aniqladim. Kelin bo'lmish nasl-nasabi, odob-axloqi sog'lom va baquvvatligi bilan barcha qusurlardan xoli bo'lsagina el-yurtga katta to'y tamosho berib, kelin tushirdim", - degan fikrlari asrlar osha farzandlarni uylantiruvchi ota-onalar uchun hayotiy qonuniyatga aylanib qolgan. Sohobqironning "O'g'illarim, nevaralarim va yaqinlarimga biron tomchi sharobichib xotinlariga yaqinlashishni man etdim. Zero, sharobning ta'sirida bunyodga kelgan farzand nasl-nasabining buzilishiga ta'sir etgay, degan pokiza yo'lni tutdim", - degan g'oyasi nafaqat u yashagan davrda, balki bugungi kunda ham tibbiyot fanining sog'lom talablaridan biridir. Ushbu fikrlarga sohobqiron bobomizning o'zi amal qilgan, so'ngra farzandlari, davlatning har bir fuqarosidantalab qilgan. Bu haqda u shunday deydi: "Davlatlarning tanazzulga

uchrash sabablarini surishtirdim va davlatu saltanat (oila) zavoliga sabab bo'luvchi ishlardan saqlandim. Naslni buzuvchi ocharchilik va vabo kasalini keltiruvchi zulm va buzuqlikdan saqlanishni o'zimga lozim bildim". Xotin – qizlarga bo'lgan hurmati, ularni ona, qiz, zaifa sifatida e'zozlash, har qanday xavf-xatardan himoya qilish sog'lom farzandlarni dunyoga kelishi uchun zamin hisoblangan. Tarixchi olim ibn Arabshoh "Amir Temur tarixi" kitobida Amir Temurning hayoti haqidagi ma'lumotlarda uning yolg'on-yashiqning dushmani bo'lganligi, hazil uning ko'ngliga yoqmasligi, talon-tarojlik, qotillik, xotin-qizlarning nomusiga tegish, zo'rlash haqida hech qachon gapirishga yo'l qo'ymasligini yozib qoldirgan.

Tatar pedagog olimi Rizouddin ibn Faxruddin "Ilmi axloq" kiritilgan va qayta nashr etilgan "Nasiyhat" kitobi yosh bolalar, qizlar, o'smirlar, er-xotin, uylanmoq, uy tutmoq kabi qoidalardan har tomonlama hayotiy bilim beradi. Pedagogika fanlari doktori M.Maxmudova o'zining "Xalq pedagogikasi va oila tarbiyasi"¹ monografiyasida talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning ilmiy-nazariy asoslarini, o'zbek xalq pedagogikasida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash shart-sharoitlari talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda xalq pedagogikasidan foydalanish metodikasi masalalarini atroflicha yoritgan, asosli xulosalar chiqara olgan. Jumladan, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda – maktab, lisey, kasb-hunar kolleji, oliy o'quv yurtida uzviylikka e'tiborni qaratish, yigit-qizlarni erta oila qurishga chek qo'yish, yaqin qarindoshlar o'rtasida nikohning oldini olishga oid barcha targ'ibot ishlarini yo'lga qo'yish, yoshlarning fiziologik-gigiyenik jihatdan oilaviy hayotga tayyorgarligini o'rganish, o'quv yurtida yoshlar o'rtasida barcha muammolar bo'yicha davra suhbatlari, seminarlar tashkil etish kabi jihatlarni ko'rsatgan. Psixologiya fanlari doktori G'.Shoumarovning ilmiy-tadqiqot ishlari, o'quv qo'llanmalari, ilmiy maqolalarida oila, oilaviy munosabatlarga batafsil to'xtalib, oiladagi o'zaro munosabatlarning barqaror emasligi, er va xotinning oilaviy bilimlari yetarli emasliklarini ta'kidlaydi. Talaba-yoshlarimizni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashda ularning mafkuraviy jihatlariga ham e'tiborni qaratish lozim. Bu haqda pedagog olim M.Quronov shunday yozadi: "Fanda "Ijtimoiy rollar nazariyasi" bor. Shunday nazariyalardan o'zbek turmushiga nazar tashlasak, unga ko'ra har bir odam muayyan vaziyatda rolni bajaradi. Masalan, do'konda xaridor, to'y ma'arakada mehmon-mezbon, oilada ota-onaga yoki o'g'il va boshqa xizmatni bajaradilar. Hozirgi millat, ona Vatan himoyasi bizdan ogohlik, kurashanlikni kutmoqda. Demak, hozirda har birimiz bu kurashchanlikni namoyon qilishga tayyor bo'lmog'imiz kerak. Bunga bizning mafkuraviy tarbiya maxsus o'rgatmog'i lozim. Misol, yoshlarimiz o'zlariga "Diniy islomni o'rgataman" degan kishining asl niyatini birinchi muloqotdayoq bilib, unga nima deyish, nima qilishning yaxshi

marshqidan o'tishlari kerak, ya'ni "mafkurasi mustahkam o'zbek" sifatidagi milliy vazifamizni a'lo bajarishimiz, dushmanning niyatlarini, rejalarini buzadi. Umidsiz, niyatsiz, dastursiz dushman uydan chiqmaydi. Bizga tahdid solmaydi. Boshqa, mafkurasi zaif, birlashmagan millatlarni, mamlakatlarni izlaydi". Oila – odamlarning umr mazmuni, ularning taqdirini bog'laydigan baxtu-quvonchlari, tashvishu g'amlarini mujassam etuvchi murakkab va ko'pqirrali, bir makon. "Oila" ilmiy-amaliy markazi tadqiqot etayotgan muammolardan biri bu – yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, ularda nikoh deb atalmish noyob qadriyatga nisbatan to'g'ri munosabatni tarbiyalash. Ota-onalar aniq-tiniq anglab yetmoqlari lozimki, yoshlar oilaviy hayotga nafaqat jismonan-fiziologik jihatidan, balki eng avvalo, ma'naviy-ruhiy jihatidan ham, ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan ham tayyor bo'lishi kerak. Yoshlarimizni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashda sha'riy nikoh oqibatlarini tushuntirish, eng avvalo, oilaning huquqiy poydevori mustahkam bo'lishi zarurligini ko'rsatadi.

Pedagog-psixolog olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy-tadqiqot ishlarida yosh oilalarning shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar ko'rsatib o'tilgan:

- ✓ Yoshlarning ma'lumotga va daromad manbai hamda kasb-hunarga ega bo'lmog'i;
- ✓ Oilaviy hayotga ruhiy va ma'naviy, huquqiy jihatdan tayyor emasligi;
- ✓ Oilada nosog'lom muhitning yuzaga kelganligi va madaniy-ma'rifiy saviyaning pastligi;
- ✓ Yoshlarning mustaqil oila qurishlari uchun yetarli sharoit yaratilmaganligi;
- ✓ Yoshlarning mustaqil oila qurishlari uchun yetarli sharoit yaratilmaganligi;
- ✓ Oila butunligini hamda oilada qaynona va kelin munosabatlarining buzilishi;
- ✓ Ota-onalar va yoshlarning o'z huquqlarini yaxshi bilmasliklari;
- ✓ G'ayriijtimoiy qarashlari va an'analar;
- ✓ Oilada turli salbiy holatlarning mavjudligi;
- ✓ Oiladagi ijtimoiy-iqtisodiy muhit;
- ✓ Mehnat jamoasidagi noxush vaziyatlar;

Hozirgi kunda aholi turli qatlamlarining ma'naviy va huquqiy madaniyatini oshirish dolzarb bo'lib turibdi, bu mamlakat ravnaqining yanada jadallashuviga sabab bo'ladi, turli toifadagi odamlar, xususan yoshlar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar, huquqbuzarlikka moyil farzandlar yetishib chiqishiga barham beradi. Buning uchun mahallalarda mavjud barcha oilalarning ijtimoiy-ma'naviy muhitini o'rganish, har bir oila bilan mustahkam aloqa o'rnatish yaxshi samara beradi. Pedagogika fanlari doktori Oynisa Musurmonova o'zining "Oila ma'naviyati – milliy g'urur", T.Qurbonovning "Ota bo'lish osonmi", M.Quronovning "Milliy

tarbiya” kabi tadqiqot ishlarida ham yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, oila tarbiyasi muammolari bilan bog’liq jarayonlar yetarlicha tahlil qilinga va tegishli xuslosalar chiqarilgan.

Demak, talaba-yoshlarni milliy an`analar asosida oilaviy hayotga tayyorlash masalasida o’rganilgan tarixiy, ilmiy, adabiy manbalar shuni ko’rsatadiki, kelajakda oilalarning mustahkamligini ta’minlash uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim:

- Balog’at ostonasida turgan yigit va qizlar o’rtasida munosabatlarni to’g’ri shakllantirish;
- Yigit-qizlarda o’zaro hurmat, beg’araz do’stlik, samimiy hamkorlik tuyg’ularini shakllantirish;
- Talaba-yoshlarni jismonan baquvvat, sog’lom, madaniyatli qilib tarbiyalash, tinch-totuv oila qurishga tayyorlash;
- Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda asrlar sinovidan o’tgan xalq pedagogikasining yutuqlaridan oqilona foydalanish;
- Oilada farzandlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash masalalariga e’tiborni kuchaytirish;
- Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda ota-onalarning mas’uliyatini oshirish;
- Bu borada pedagogika-psixologiya, oilashunoslik fanining yutuqlaridan oqilona foydalanish maqsadga muvofiq bo’ladi.

Yuqoridagi buyuk mutaffakirlarimizning fikrlari, bergan o’gitlaridan foydalangan holda pedagogik faoliyatimizni tashkil etish, talabalarga milliy qadriyatlarimizning qanchalik ahamiyatililigini tushuntirishimiz lozim. Oila markazlari faoliyatlarida ham shu kabi maslahatlarga amal qilish bo’yicha yangi oila quruvchilarga tushuntirish ishlarini olib borish va amalga oshirish hamda to’y marosimlarida ortiqcha isrofgarchiliklarga yo’l qo’ymaslik haqida kerakli maslahatlar berish orqali amalda qo’llash kerak. Oliy o’quv yurtlartidan tashqari, texnikumlarda shuningdek, umumta’lim maktablarining 10-11-sinf o’quvchilariga ham maktab psixologlari tomonidan oilaviy hayot haqida tushunchalar berish, to’y marosimlari haqida fikrlari bo’yicha suhbatlar o’tkazish ham hozirgi kunda dolzarb masalalardan biri chunki, butun yer yuzida akseleratsiya jarayoni ya’ni “tezlashish” “zamonning tezlashuvi” holatida albatta maktab o’quvchilari ham oilaviy hayot, milliy an`analar asosida oila qurishning ahamiyati bo’yicha ma’lumotlarga ega bo’lishlari lozim.

1.3 Talaba-yoshlarni milliy anʼanalar asosida oilaviy hayotga tayyorlashning bugungi holati va imkoniyatlar.

Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2019-yil 27 dekabr kuni Muhammad al-Xorazmiy nomidagi maktabda yoshlar bilan uchrashuvda soʻzga chiqib, 2019-yilda oila qurganlar soni, qanchasi ajrashib ketganligi va achinarlisi aksariyati yosh oilalarning ajrashib ketayotganligi haqida maʼlumot berib, ularga tegishli tashkilotlar: Xotin-qizlar qoʻmitasi, „Oila“ ilmiy markazi, „Mahalla“ kengashi, „Nuroni“ tashkiloti va Yoshlar ittifoqi oilaviy ajrimlarni kamaytirish uchun qanday samarali choralar qoʻllayotganligi boʻyicha mutassadilarga savol berdi Shavkat Mirziyoyev «Yilning namunali yosh oilasi» respublika tanlovini 2020yildan boshlab oʻtkazishni taklif qildi. Shuningdek, yosh oilalar oʻrtasida ajrimlarning oldini olish maqsadida Xotin-qizlar qoʻmitasi, «Oila» markazi, Respublika Mahallalar kengashi, «Nuroni» faxriylaridan iborat «Faxriylar ibrat» maslahat kengashi faoliyatini samarali yoʻlga qoʻyishni taklif etdi. «Bu kengash mahallalardagi yarashtirish komissiyalari hal qila olmayotgan muammoni sudga chiqarishdan oldin, yangi taʼsirchan boʻgʻin boʻlib xizmat qiladi», — dedi davlatimiz rahbari.

Milliy qadriyat– millatning tarixi, yashash tarzi, maʼnaviyati hamda madaniyati bilan uzviy bogʻliq holda namoyon boʻladi. Qadriyat atamasi arabcha “qadr” soʻzidan olingan boʻlib, qimmatli, foydali degan maʼnoni anglatadi. **Qadriyat** – bu tabiiy va ijtimoiy hayotda namoyon boʻladigan shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojni qondirishga xizmat qiladigan moddiy-madaniy, maʼnaviy omillar yigʻindisidir. Bizning mentalitetimizga xos boʻlgan milliy qadriyatlardan andisha, sabr-toqat, vazminlik, mulozamat, sertakalluflik, keksalarga hurmat-ehtirom, ijtimoiy hayotda bosiqlik qon-qonimizga singib ketgan. Biz yuqorida taʼkidlaganimizdek, oʻzbek xalqi **milliy, maʼnaviy qadriyatlar** va axloq-odobga bagʻishlangan maxsus teran taʼlimotlarning merosxoʻridir.

Oila arabcha “ayolmand, niyozmand” maʼnolarini anglatuvchi “oid” soʻzidan kelib chiqqan, “Farhongi zaboni tojik”da qayd etilgan. “Oʻzbek tilining izohli lugʻati” uchinchi kitobida ham oʻz soʻzining arabchaligi taʼkidlanib, uning besh maʼnosi farqlanadi. Dastlabki va boshqa maʼnosi “Er-xotin, ularning bola-chaqalari va eng yaqin tugʻishganlaridan iborat birga yashovchi kishilar majmui, xonadon”; ikkinchi maʼnosi – “Biror maqsad, maslak bilan birlashgan koʻp kishilar, xalqlar, mamlakatlar”; uchinchi maʼnosi: “Oʻsimliklar va hayvonlar sistematikasida tuzilish jihatdan bir-biriga oʻxshash, kelib chiqishi jihatdan ham oʻzaro yaqin bir necha urugʻni oʻz ichiga olgan guruh: dukaklilar oilasi, oʻrdaktumshuqlar oilasi”; toʻrtinchi maʼnosi: “Qardosh tillar guruhi, oltoy tillar oilasi, sam-xom tillar oilasi”;

beshinchil ma'nosil jonli so'zlashuv tilida: "Rafiqal, xotin. Oilam maktabda o'qituvchi". Oilaning kelib chiqishi ham batamom oydanlashtirilgan emas, deb yoziladi "Filosofiya lug'ati"da – mutaxassislarning aksariyati ibtidoiy jamoa tuzumining avvalida tartibsiz jinsiy aloqalar hukm surgan va u vaqtda oila ham bo'lmagan, bu aloqalar o'rnini gruppaviy nikoh egallagan, so'ngra esa mazkur jamiyat oilasining asosiy formasi sifatida juft oila paydo bo'lgan, deb hisoblashda davom etmoqdalar. Yangi tadqiqotlar bir qancha omillarni eng avval boshdan juft oila mavjud edi., bu oila er va xotin urug'i bazasi (otalik davri, onalik davri) da yashagan va qarindoshlikni ota tomonidan ham, ona tomonidan ham hisoblab borgan, degan xulosaga olib keladi". Oila tarixiy kategoriya sifatida, qomusiy adabiyotlar qayd etilganidek, "kishilarning tabiiy-biologik (jinsiy munosabatlar, bola tug'ish) iqtisodiy (mulkiy munosabatlar, uy-ro'zg'orni boshqarish), huquqiy (nikohni davlat yo'li bilan qayd etish), ma'naviy (er-xotin, ota-onal va bolalar) o'rtasidagi mehr-muhabbat tuyg'usi va boshqalar uning xilma-xil shakllari va ko'p qirrali vazifalari mavjud ishlab chiqarish va ijtimoiy munosabatlarning tabiatiga, jamiyat ma'naviyati va madaniy taraqqiyotining darajasiga bog'liq holda yuzaga kelgan. Oila tarixiy-ijtimoiy hodisa sifatida kishilik jamiyatida qator vazifalarni bajarib, ham o'zi, ham jamiyatimizning takomillashuvini ta'minlab kelmoqda. Chunonchi, oilaning dastlabki va bosh vazifasi – demografik vazifadir. To'g'risini aytganda, oila nainki jinsiy aloqani tartibga solish, balki zaruriyatni davom ettirish ehtiyoji tufayli yuzaga kelgan ijtimoiy-biologik hodisa hisoblanadi. Islom dinining muqaddas kitobi Qur'oni Karimda ham er-xotinning yaqinlashuvidan asl muddao farzand talab qilish ekanligi "Baqara" surasining 223-oyatida maxsus ta'kidlangan: "Xotinlaringiz zaroatgohlarimizdir. Bas, zaroatgohlaringizga xohlagan holatingizda yaqinlashavering va o'zingiz uchun yaxshi amallar taqdim qiling". Ammo, jahonda ayni zamonda kechayotgan demografik siyosat o'zbek oilasini ham befarq qoldirmayapti. Mustaqillik tufayli kun tartibiga qo'yilgan sog'lom avlod uchun kurash maqsadlari ishni sog'lom oiladan boshlashni taqozo qiladi. Bu hol oilani rejalashtirish masalasini keltirib chiqardi. Oilani rejalashtirish bola tug'ishni tartibga solishni anglatsada, bu bu masalada jahon demografik siyosatida ikki yo'nalish davom etib kelayotganligini ko'rsatadi.

Birinchi yo'nalish – oilani ixtiyoriy usulda rejalashtirish. Bunda qancha farzand ko'rish masalasini har bir oilanining o'zi hal qiladi. Iqtisodiy taraqqiy etgan mamlakatlarda ayollarning ma'lumotlilik darajasi o'sib, ishlab chiqarishda bandliklari oshgan, tibbiy himoyalangan imkoniyatlari kengaygan vaziyatda bir yoki ikki farzand ko'rish bilan cheklanishi an'anaga aylanayotir. Bu ayniqsa, Yevropa mamlakatlarida tobora chuqurlashayapti.

Ikkinchi yo'nalish – oilani siyosiy yo'l bilan davlat tomonidan rivojlantirish. Bunday demografik siyosat Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasi mamlakatlarida XX asrning o'rtalaridan qo'llanila boshlandi. Sababi, bu davrga kelib, ushbu davlatlarda tug'ilish shiddatli tus olib, aholini oziq-ovqat, kiyim-bosh va ish bilan ta'minlash tashvishli muammo sifatida jiddiy tus ola bordi. Xitoyda tug'ilishni oldini olishda boshqacha yo'l tutildi. Bunda, avvalo, oila qurish yosh erkaklar uchun 22-24 va qizlar uchun 20-22 yosh qilib belgilab, oila yoshi muddati birmuncha uzaytirildi. Talabalar uchun yoshidan qat'iy nazar o'qishni tugatmagunlaricha oila qurishlari man etildi.

Respublikamizda amalga oshirilayotgan demografik siyosatda hech qanday ta'qiq ko'zda tutilayotgani yo'q. Aksincha, nechta bola ko'rish masalasi har bir oilaning ixtiyorida. Biroq, ona va bolaning sog'ligi muammosi bu siyosatning mag'zini tashkil qiladi. Mamlaktimiz Prezidentining 2017-yil 7-fevralda qabul qilgan "Harakatlar strategiyasi" da ko'rsatilgan "Oila salomatligini mustahkamlash, onalik va bolalikni muhofaza qilish, onalar va bolalarning sifatli tibbiy xizmatdan foydalanishni kengaytirish, ularga ixtisoslashtirilgan va yuqori texnologiyalarga asoslangan tibbiy yordam ko'rsatish. Chaqaloqlar va bolalar o'limini kamaytirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni yanada kengroq amalga oshirish kerakligi" bandi bo'yicha samarali ishlar olib borilayotganligi davlatimizda oilalarga bo'lgan qanchalik e'tibor qaratilayotganligini ko'rishimiz mumkin. Endi mamlaktimizda so'nggi uch yil ichida oilalarning ajrimlar soni bo'yicha tanishib chiqsak:

2017-yilda nikohlar 306,2 ming va ajrimlar 31,9 ming;

2018-yilda nikohlar 311,3 ming va ajrimlar 32,3 ming;

2019-yilda nikohlar 277 ming 420 ta va ajrimlar 28 ming 755 ta oilani tashkil etmoqda ekan.

Jamiyatdagi har qanday qusur va kamchiliklarning ildizini aksar hollarda oilalardagi ijtimoiy-ma'naviy muhitdan izlash nechog'li o'zini oqlagani kabi kuchli, barqaror hamda farovon davlat tizimi negizini ham, avvalo, mustahkam oilalar tashkil etishini bugun tobora chuqur anglab yetmoqdamiz. Shu ma'noda, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev milliy va ma'naviy qadriyatlarimizdan kelib chiqqan holda oila institutini rivojlantirish, bu sohada yillar davomida e'tibordan chetda qolib kelgan bo'shliq hamda muammolar yechimi yuzasidan tegishli davlat organlari va jamoat tashkilotlari oldiga dolzarb vazifalarni qo'yayotgani bejiz emas. Ko'plab ijtimoiy og'riqlarga sabab bo'luvchi erta nikohlarning jamiyatimizda kuzatilayotgani, har yili ajralishlar soni 10-11 foiz oshib borayotgani, ayollar

jinoyatchiligi, voyaga yetmaganlar nazoratsizligi hamda huquqbuzarligi ko'p uchrayotgani, afsuski, ayni haqiqatdir. Bunday noxush manzaralarga uzil-kesil chek qo'yish va ularning oldini olish uchun, albatta, oilalar bilan ishlash tizimiga hayotiy, samarador mexanizmlarni joriy qilish zamon talabiga aylandi. Binobarin, davlatimiz rahbarining 2018 yil 2 fevraldagi "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni zahirida ham, asosan, ana shu maqsadlar o'z ifodasini topgan. Mazkur Farmon bilan "Oila" ilmiy-amaliy tadqiqot markazining yagona tizim sifatida Vazirlar Mahkamasining huzurida tashkil etilgani bugungi shiddatkor globallashuv jarayonida axborotlashgan oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida muhofaza qilish hamda mustahkamlashga muhtoj ekani va har qanday davlatning istiqboli oila mustahkamligi bilan chambarchas bog'liqligini yaqqol tasdiqlab turibdi. Ta'kidlash joiz, ayni vaqtga qadar oilalarni alohida ijtimoiy institut sifatida monitoring qiluvchi hamda bu boradagi yagona siyosatni amalga oshiruvchi davlat organi mavjud emas edi. Oilalar bilan ishlagan tashkilotlar tarqoq ravishda faoliyat yuritardi. Masalan, mahalla instituti faqatgina mahalla kesimida, xotin-qizlar qo'mitasi ayollar masalasida, sog'liqni saqlash tizimi ona va bola salomatligi yo'nalishida hamda shu kabi boshqa qator tashkilotlar ham o'z ob'ekti tizimida davlatimizning oila siyosatida ishtirok etib kelardi xolos.

Mutlaqo yangidan shakllantirilgan Markazning asosiy vazifasi esa davlat hamda jamoat tashkilotlari, parlament, siyosiy partiyalar, ommaviy axborot vositalari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini O'zbekiston oilalarini mustahkamlash yagona g'oyasi atrofida birlashtirish, bu borada samarali davlat siyosatini yuritish, mamlakatda faqat sog'lom oila sog'lom jamiyat ustuni bo'lishi to'g'risidagi tushunchani aholi ongiga singdirishdan iboratdir. Albatta, bugungi zamondagi turli tahdidlar sharoitida oilalardagi qiyinchiliklar ko'rsatkichlari aniq masshtabini aniqlash, ularni har bir hudud kesimida, hududning o'zigagina xos geografik, etnik-ijtimoiy, tarixiy, madaniy-ma'rifiy xususiyatlaridan kelib chiqib, har taraflama o'rganish talab qilinadi. Oila mustahkamligiga erishish, zamonaviy namunali oila modelini shakllantirish uchun, birinchi navbatda, barcha sohadagi ilmiy ishlanmalar holatini inventarizatsiyadan o'tkazish hamda istiqbolda amalga oshirish lozim bo'lgan fundamental amaliy va innovatsion ilmiy ishlar rejasini ishlab chiqish nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada O'zbekiston ilmiy fanida muayyan yutuqlar bor, albatta. Ko'pgina davlat hamda nodavlat, xalqaro tashkilotlar grantlari orqali dolzarb loyihalar hayotga tatbiq qilinayotgan bo'lsa-da, oldinda bajariladigan izlanishlar ko'lami hali juda katta. Ayniqsa, demografiya yo'nalishi bo'yicha ilmiy ishlar va mutaxassislarining yetarli emasligi, oilaviy psixologlarning deyarli yo'qligi, shaxslararo munosabatlar, oilaviy tadbirkorlik,

ijtimoiy xizmat sohasidagi ziddiyatlar, ularni bartaraf etishning ilmiy yechimlarini topish masalalarida tizimli faoliyatni yo'lga qo'yishimiz zarur. Shu paytgacha oila sohasida olib borilgan ilmiy ishlar aynan hududlardagi muammoli masalalar bilan uyg'un emas, shu sababli aksariyat tadqiqotlar o'zini oqlamagan, ya'ni real hayotga joriy qilinmagan.

Hozirgi paytda mamlakatimizda 7 milliondan ortiq oilalar mavjud. Ularda kamolga yetayotgan bolalar esa — ertamiz egalari, kelajagimiz. Har bir oilaning mustahkam bo'lishi, ularda sog'lom muhit qaror topishi farzandlar tarbiyasida muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, yurtimizdagi tinchlik-osoyishtalik, ijtimoiy barqarorlikni kafolatlashda ham katta o'rin tutadi. Shunday ekan, bu boradagi sa'y-harakatlar ko'lamini kengaytirish maqsadga muvofiq va bu zimmamizga katta mas'uliyat yuklaydi. Oila jamiyatning mustahkam poydevori bo'lib uning mustahkamligi, faravonligi, tinch-totuvligi jamiyat taraqqiyotining asosidir. Demak, oila jamiyatning mustahkam poydevori ekanligi, jamiyatning asosiy bo'g'ini ekanligini inobatga olgan holda mamlakatimizda hozirgi rivojlanish davrida turli xildagi konsepsiyalar asosida oilaning tinchligi, uning mustahkamligi uchun qator davra suhbatlari, qarorlar va farmoyishlar qabul qilinmoqda. Xususan, oilaviy ajralishlarning oldini olish maqsadida "Oila" ilmiy-amaliy tadqiqot markazi tomonidan tadqiqotlar olib borildi. Unda Sirdaryo viloyatiga "Oila" ilmiy-amaliy tadqiqot markazining mas'ul xodimlari, fan doktorlari, professorlar va fan nomzodlari, ilmiy tadqiqotchilardan iborat 4 ta ishchi guruhi Sirdaryo viloyatining 4 ta shahar hamda 7 ta tumanida xonadonma-xonadon yurib tadqiqotlar olib borishgan va ma'lum bo'lishicha, viloyat aholisi mamlakat aholisining 2,5 foizinigina tashkil etadi, biroq bu hududdagi ajralishlar respublika ko'rsatkichining 4 foizini qamrab olmoqda. Yoki viloyatda ajralishlar 2012 — 2017 yillarda 92 foizga oshib ketgani holat o'ta jiddiy ekanidan dalolatdir. Ko'rinib turibdiki, bu borada olib boradigan ishlarimizni tubdan o'zgartirishimiz, oilaviy munosabatlarni mustahkamlashning samarali ta'sirchan usullarini ishlab chiqishimiz va bu masalaga o'ta mas'uliyat bilan yondashishimiz shart. Oiladagi ajralishlarni oldini olish maqsadida "Oila markazi" tomonidan ham bir qator chora-tadbir amalga oshirilmoqda. 15-may "Xalqaro oila kuni" munosabati bilan mamlakatimizda turli xildagi ko'rik tanlovlar, uchrashuvlar, davra suhbatlari o'tkazilib kelinayotgan edi. Xususan, Vazirlar Mahkamasi yig'ilishining bayoni bilan Oilalar mustahkamligini ta'minlash, oilaning farzand tarbiyasi borasidagi mas'uliyatini oshirish, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, jamiyatda tinchlik va barqarorlikni saqlashda oilaning tutgan o'rnini targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi qabul qilindi. Unga muvofiq, 10 — 17 may kunlari mamlakatimizda "Mustahkam oila haftaligi" deb e'lon qilindi. Ayni kunlarda butun respublikamiz bo'ylab

joylarda oilalar barqarorligini ta'minlashga qaratilgan ma'naviy-ma'rifiy uchrashuvlar, yuzma-yuz muloqotlar, savol-javoblar, viktorinalar, sport-sog'lomlashtirish musobaqalari, ilmiy-amaliy konferensiyalar, kitobxonlik kunlari va boshqa turli mavzulardagi tadbirlar 2019-yilda o'tkazilgan edi. Bu yil koronavirus pandemiyasi sabab online ko'rik-tanlovlar ya'ni, "Oila muqaddas" video ko'rik-tanlovi orqali yurtimizdagi barcha oilalarni qamrab olishga harakat qilindi. Shuningdek hozirgi kunda mamlakatimizda o'tgan yillar davomida o'tkazilgan to'y marosimlarining juda isrofgarchilik bilan o'tkazilayotganligi, to'y marosimlarini kamchiqim, ixcham, sarf harajatlarni me'yorida o'tkazish bo'yicha "To'y-xashamlar to'g'risidagi" Qonunchilik Palatasining qarori 2020-yil 1-yanvardan kuchga kirdi. To'ylarni kamchiqim holatda o'tkazish, milliy urf-odatlardan chetga chiqmagan holatda to'ylarni o'tkazish, yangidan yangi urf-odatlarni o'zimizdan o'zimiz yaratib, yosh oilalarni boqimandalikka o'rgatib qo'yayotganimiz ham hozirgi kunning haqiqatlaridan biridir. Bularni oldini olish maqsadida dastlabki qadamni mahalla, FHDYO tashkiloti qiladi degan tushunchalar barchaning ongiga o'rnashib qolgan. Lekin, aslida bu haqida oliy ta'lim muassasalarida, kollejlarda, talaba-yoshlarning o'ziga ham, ularning otalariga ham yetarlicha ma'lumotlar berish kerak. Ma'lumki televideniyalardagi turli xildagi kanallar orqali to'y-xashamlardagi isrofgarchiliklarni kamaytirish, ularni o'rniga milliy an'analar asosida to'ylarni o'tkazish bo'yicha har xil ko'rsatuvlar tayyorlanadi va shu ko'rsatuvlarda davlat arboblari, mutaxassis, pedagoglar, mahalla fuqarolar yig'ini raislari va yoshlarimizning o'zlari ham ishtirok etib, munozaralar o'tkazilmoqda.

II. BOB. TALABA-YOSHLARNI MILLIY AN`ANALAR ASOSIDA OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING MAZMUNI, SHAKL VA METODLARI

2.1 Ta'lim jarayonida talaba-yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida oilaviy hayotga tayyorlashning mazmuni va mohiyati.

Oila – xalq, millat davomiyligini saqlovchi, milliy qadriyatlar rivojini ta'minlovchi, ma'naviy barkamol avlodni dunyoga keltirib tarbiyalovchi muqaddas makondir. Mamlakatimizda barcha xayrli ishlar, ezgu amallar, avvalo oilalarni mustahkamlash, barkamol avlodni voyaga yetkazish hamda ularning farovon kelajagini ta'minlash maqsadini ro'yobga chiqarmoqda. Oila hayotning abadiyligini ta'minlaydi, vorislar ota-ona boshlagan ishni davom etishini amalga oshiruvchi muqaddas dargoh. Bu muqaddas dargoh millatning urf-odatlarini saqlashga ko'maklashadi. Shuningdek, oila kelajakda farzandlar qanday inson bo'lb yetishishiga ta'sir ko'rsatadigan tarbiya o'chog'idir. Oila a'zolarining huquqiy savodxonligi uning huquqiy himoya qilinishi huquqiy jamiyat barpo etishning negizidir.

Buning zahirida:

- aholi, shu jumladan, oila a'zolarining yosh tabaqalarga mos huquqiy bilim berish dasturlarini yaratish, huquqiy ong va tafakkurini shakllantirishning samarali shakl va metodlarini aniqlash, bu borada noan'anaviy ta'lim-tarbiya usullaridan keng foydalanish;
- o'quv yurtlari, idora va tashkilotlarda huquqiy mavzuni yorituvchi burchaklar, xonalar tashkil etish, huquqiy bilim kunlari o'tkazish, radio o'quvchilari uyushtirish;
- huquqiy mavzuga bag'ishlangan ommabop risolalar, gazeta va jurnal maqolalari, mutaxassis maslahatlarini chop etishni kuchaytirish, ruknlar rang-barangligiga erishish;
- oila huquqi bo'yicha mutaxassis kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish;
- joylarda baxt va nikoh uylari qoshida bo'lajak kelin-kuyovlar uchun maxsus o'quv kurslari, "Oila" klublari, "huquqiy maslahat" telefonlari tashkil etish va targ'ibot-tashviqot guruhlarini tayyorlash;
- oilalarda huquqiy bilim berishni takomillashtirishga yordam beruvchi sotsiologik tadqiqot ishlari olib borish va uning natijalari asosida metodik tavsiyalar ishlab chiqish va amaliyotga keng tatbiq etish, bu borada huquqni muhofaza qilish tashkilotlari bilan boshqa mutassadi davlat va jamoat

tashkilotlarining hamkorligini mustahkamlash kabi masalalarga alohida e'tibor berish yotadi;

Prezidentimizning "Yosh oilalar orasida arziyas sabablar bilan ajrashishlar ko'payib bormoqda. Begunoh bolalar etim bo'lib, mehr va e'tiborga eng tashna vaqtida ota-ona tarbiyasidan chetda qolmoqda. ...Yana bir noxush holatni bugun afsus bilan aytmoqchiman: oilalarda nosog'lom munosabatlar, qaynona-kelin, er-xotin o'rtasidagi janjallar, xotin-qizlarimiz orasida o'z joniga qasd qilish holatlari borligi shaxsan meni qattiq iztirobga solmoqda,– degan fikri barcha oilalar, ta'lim-tarbiya tizimi, oila bilan bog'liq davlat va jamoat tashkilotlarining bu masalaga ilmiy, amaliy va innovatsion jihatdan yondashishlari zarurligini ko'rsatmoqda. Ma'naviy qadriyatlar amaliy jihatdan keng ma'noda insonning barcha xatti-harakati, faoliyati, xulqi, odobi, insonlar bilan bo'lgan munosabatlarida namoyon bo'lsa, tor ma'noda odamlarning falsafiy, diniy, siyosiy, axloqiy, huquqiy qarashlarida, tafakkuri, dunyoqarashlarida namoyon bo'ladi. Bugungi innovatsion texnologiyalar rivojlanib borayotgan davrda chinakam ma'naviyatli va ma'rifatli odamgina inson qadrini bilishi, o'z milliy qadriyatlarini, milliy o'zligini anglash, erkin va ozod jamiyatda yashash, mustaqil davlatimizning jahon hamjamiyatida o'ziga munosib o'rin egallashi uchun fidoyilik bilan kurasha olishi mumkin. Ma'naviyat inson ruhiyatini ifodalaydi. Ya'ni, o'zligini anglash, did-farosat, aql-idrok, yaxshilikni yomonlikdan, ezgulikni jaholatdan, adolatni razillikdan, gohlikni loqaydlikdan, oqillikni johillikdan ajrata bilish qobiliyatini belgilaydi. Ma'naviyat cheksiz borliqning inson ruhida ifodalanishi hamda komil insonning ongi, qalbi, vijdonidir. Insoniyat paydo bo'lishi bilan uning tili, urf-odatlar, an'analari, dini, madaniyati, ezgulikni ifodalovchi axloqiy fazilatlar vujudga kela boshlagan. Ularning mazmunida xalqning hayot tarzi, ruhiyati, ma'naviyati, madaniyati, turmush tarzi, o'y-xayollari aks etgan.

Jamiyatda yuz beradigan barcha o'zgarishlar oilaga, oiladagi ma'naviy muhit, uning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy darajasi esa jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy taraqqiyotiga ta'sir qiladi. Har bir davrning o'z dardi, talabi va ehtiyojlari bo'ladi. Mustaqillik odamlar va jamiyat taqdiriga ta'lluqli juda ko'p jumboqlarni yechib tashlash bilan barobar ma'naviyatimizning qator muammolarini kundalang qilib qo'ydi. Ayniqsa, axloq-odob masalalari katta ahamiyat kasb etib qoldi. Buning sabablari ko'p: bir tomondan, inson deb atalmish hayot gultojisiga bo'lgan munosabat o'zgardi, uni azaliy va abadiy pok ma'naviyat yo'liga qaytarish rejalari tuzila boshlandi; katta yoki kichik, yaxshi yoki yomon, ilg'or yoki johil millat bo'lmasligi, yomonlikning millati-yu, yaxshilikning chegarasi yo'qligiga qanoat hosil qildik. Inson o'z millati an'analari va umumbashariy qadriyatlar asosidagina kamolotga erishishi qog'ozda emas, amalda

tan olindi; ikkinchidan, soxta baynalmilalchilik, qog'ozdagi xalqaro do'stligi g'oyalari odamlar orasida uzoq, zamonlardan buyon shakllanib, rivojlanib kelayotgan birodarlik tuyg'ulariga rahna solib qo'ygani, odamlarning millat ajratmasligi uchun, bir-biriga mehrli-oqibatli bo'lishi uchun urush yoki qahatchilik, zilzila yoki tabiiy ofatlarni boshidan kechirishlari shart emasligi, ijtimoiy adolat o'rnatilgan joyda xalqlar va millatlarning chin insoniy fazilatlari gurkirab unishiga ishonch hosil qila boshladik. Ayrim odamlarni aldash mumkin bo'lsa ham millatlarni uzoq, laqillatib bo'lmasligiga endi hamma tushunib yetdi. Totalitar tuzum davrida respublikamizda sharqona qadriyatlar asosida oilani barpo etish, shakllantirish va barqarorligini ta'minlashga yetarli e'tibor berilmadi. Oilani jamiyatning asosiy yacheykasi sifatida har tomonlama muhofaza etish masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilmadi.

Xalqimizning axloq, andisha, sharm-hayo, halollik va pokizalik, inson qadr-qimmatini to'g'risidagi tasavvurlariga zid bo'lgan o'zga madaniyat an'analari yoshlar ongi, dunyo qarashi va shuuriga salbiy ta'sir etishi natijasida ba'zi salbiy hollarning paydo bo'lishi yuz berdi. Milliy an'analar ma'naviy sog'lom oilani barpo etadi. Sog'lom milliylik barq urgan joyda umumbashariy fazilatlarning qadriga yetish ham ortadi, millatlar o'rtasidagi do'stona munosabatlar ham kamol topadi. O'zimizga ham, boshqalarga ham go'zallik va odob timsoli bo'ladigan kelin tushirish odatimizni olaylik. Karnay-surnay sadolari yangragan ko'chada to'y, shodlik, mahalla ahli to'planadi. Agar to'y kechasini olib boradigan shilqim nasihatgo'ylarning har bir to'yda takrorlayverib siyqasi chiqqan so'zlarini e'tiborga olmasak, quloqlarni kar qiladigan darajadagi baland pardalarda ayyuhannos ko'taradigan ansambllarning «Bari gal», «Ey sanam», «Qora kuz bo'y-bo'y», «Bog'im bor» «Guloyim» singari xonishlarini mustasno qilganda to'ylarimiz chinakam jamoatchilik ramzidir. Turmushimizda shunaqa voqealar ham uchrab turadi: to'y qiluvchining aholi nochorroq, hali uy-joy bitmagan, ro'zg'orda kamchiliklar ko'p, bolalar oyoqqa turmagan. Lekin u mahallani va yor-birodarlarni nahorgi oshga taklif qiladi. Shunda ba'zi birovlar «ahvoling shuku, topganingni bola-chaqangga sarf qilsang bo'lmaydimi?» degan fikrga boradilar. To'g'ri, shunday qilish mumkin edi. Lekin men bu oilaning kamtarona oshini xalqimizga xos kamtarlik va o'z bolalarini jamoa orasiga olib kirib, ularda ko'pchilik bilan baxamjixat hayot kechirishga o'rgatish deb bilaman. Nahorgi oshga ketadigan sarf bilan ro'zg'orni batamom tiklab bo'lmaydi. Lekin biror kishi yoki oilaning obro'si, insoniyligi, milliy tuyg'usi tiklanadi. Bu ham yaxshi fazilatlarni ro'yobga chiqarish va tarbiyalashning o'zbekona yo'lidir. Men o'z boyligini va mavqeini ko'z-ko'z qilish niyatida qilinadigan hashamatli to'ylarni ko'zda tutayotganim yo'q. Bunaqa isrofgarchilikka va manmanchilikka

asoslangan to'ylar obru emas, nafrat keltiradi. o'zbek to'y marosimlari haqida gapirsak, quda-andalarning nozik muomalalari, kelin va kuyovga ko'rsatiladigan mulozamatlar, ilk bordi-keldilarni ko'rib, nihoyatda ta'sirlanib ketasan, kishi. Ko'chani to'ldirib karnay-surnay sadolari ostida kelayotgan kuyov va uning jo'ralarini tomosha qilish uchun yosh-yalang tashqariga otiladi, derazalarning pardalari orqasidan kelinchaklar nigox, tashlaydi. Kelin darvozasi oldida ikki tomonga saf tortgan qarindosh-urug'lar, qo'ni- qo'shnilar qo'li ko'ksida, ota ko'zlarida yosh qalqigan. hatto «kuyovning bo'yi past ekan», «kuyov sariqmi?», «kuyov baland bo'yli ekan-a» singari so'zlarning mahalla oralab tarqalishida ham ajib bir xosiyat bor. Mahalla birgalashib kuyovga baho berayotgandek, uni o'z farzandi qilib qabul qilayotgandek bo'ladi. Mahalla shu daqiqadan boshlab bitta qarindoshga ko'payganday tuyuladi. U shu mahallaning, shu ko'chaning, qo'yingki, hammaning kuyovi. Keyinroq biror joyda uni uchratib qolganda ham «kuyov» deb samimiy murojaat qilamiz. Ana shunday go'zal an'analarimizni ba'zan bachkanalashtiradigan qiliqlar ham paydo bo'lib qolmoqda. Kuyov jo'ralarining o'ynab-kulib qaynота darvozasiga kelishi yaxshi. Lekin biroz «qizishib» olgan yoshlarni haddan ortiq, qichqirishlarichi? Kuyov jo'ralar qatorida avtobusni to'ldirib keladigan «zumrasha»larchi? Ayniqsa, darvozadan kirishdagi ur-to'polonchi? Bu xunuklik va adabsizlikning alomati emasmi? Yoki nikohga jo'nash paytida kelin uyi oldidan yo'lga chiqqan yengil mashinalarning signallarini qo'shni mahallaga yetgudek muntazam chalinishi ham madaniy bezorilikning bir alomati emasmi?

Ajoyib milliy an'analarimizni bunday bema'ni zamonaviylashtirishning oldini olsa bo'ldi. Buning uchun mahalla ahli maslahat chog'i kelishib olishlari mumkin. Axir o'zbek xonadonlarida kechadigan har bir ma'raka tarbiyaviy yo'nalishi bilan ajralib turadi-ku? O'zbek xonadonlarida asrlar mobaynida hukm surib kelayotgan ertalabki kelin salom, kelinlarning barvaqt turib hovli va darvoza oldilarini supurib-sidirib qo'yishlari va kekса qaynona- qaynotalarga nonushta tayyorlab, tavoze bilan choy uzatishlari milliy ma'naviy qadriyatlarimizga yorqin misol emasmi? Yaqinda bir oilaviy janjalga guvoh bo'ldim. Kuyovning o'ta injiq va tirnoq ichidan kir qidirish odatlarini bir yoqqa qo'yib, yoshgina umr yo'ldoshi oldiga qo'yayotgan talablarga quloq tutilsa, uning gaplarida ham jon borligi sezildi. Uning xotiniga e'tirozlari quyidagicha edi: «Ertalab ishga ketayotganimda «yaxshi boring», kechqurun xizmatdan qaytsam, «yaxshi keldingizmi?» demaydi. Biror qarindosh-urug'larim kelsa «xush kelibsizlar», ketishayotganda «yaxshi boringlar» demaydi. Piyolaga choy quyib uzatmaydi, har kimning oldidagi piyolaga sharillatib choy quyadi. Shimlaringa vaqtida dazmol urilmaydi, oq ko'ylagimning yirilgan joyini sariq ip bilan tikib qo'yibdi» va hokazo. Ana shu sabablar bahona

yigit yosh bolali xotinini uydan haydab yuborish arafasida ekan. Ikki tomonga nasihatlar qilindi. Yigitning injiqligi, noo'rin gumonsirashi, «erkakcha» muomalasi, uy-ro'zror ishlariga aralashmasligi aytib o'tildi. Rus maktabini bitirgan kelin tabiatidagi ayrim sifatlar ham ko'rsatildi. Biror jiddiy sababsiz buzilish oldida turgan oila mahalla oqsoqollari aralashuvi bilan saqlab qolindi. Kattalarning aqlli maslahati yoshlarga malxamdek zarur. Agar ona «xudoye hovlisi qursin, seni ularga churilikka bermaganman, saharda turma, sen borguncha kim supurgan bo'lsa o'shalar supuraversin, o'rgatib qo'yma, ovqat qilishniyam bo'yingga olma, qaynonang o'lgur jodugar, onamnikiga boraman desang tog'orada bir nima pishirib ham bermabdi, qurumsoq» singari gaplarni qizining qulog'iga quysa, kelin tushgan xonadoniga mehr qo'yarmidi?! Mayda gaplar to'planib, butun oila parchalanib ketadi.

Oilaning muqaddasligi, mustahkamligi ko'p jihatdan balog'at ostonasida turgan yigit-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq. Jumladan, talabayoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda ta'lim jarayonining o'rni katta. Ta'lim berish murakkab va mas'uliyatli ish. Ta'lim birinchidan o'qitish, ikkinchidan o'qish, uni nazorat qilish hamda tuzatish tadbirlarini o'z ichiga oladi. Ta'lim – inson bilish faoliyatining eng murakkab turlaridan biri bo'lib, individual psixik rivojlanishni va bilimlarni o'zlashtirishlarni ancha tezlashtiradi. O'qituvchi ta'lim jarayonida faqat bilim berish bilan chegaralanmaydi, bu jarayonda u ta'lim oluvchiga ta'sir ko'rsatadi, bu esa bilim olishni yanada faollashtiradi. Natijada ta'lim oluvchi ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilar ongiga singdirilayotgan nazariy bilimlar amaliy faoliyat yordamida yanada mustahkamlanadi. Inson tevarak-atrofdagi voqyelik, narsa va hodisalarning mohiyatini amaliy hayotda ularga to'qnash kelish yo'li bilan bilib oladi, ularni o'zlashtiradi. Inson amaliy faoliyat tufayligina ijtimoiy ishlab chiqarish faoliyat jarayonini tashkil etuvchi munosabatlar, shuningdek, tabiat hodisalari sirini o'zlashtirib oladi. Narsalar, buyumlar bilan amaliy muoalada bo'lish natijasida buyumlar sezgi organlariga ta'sir qiladi, sezgilar idrokni keltirib chiqaradi. Amaliyotda insonning faol fikrlash faoliyati yuzaga keladi. Fikrlash orqali u real voqyelikni chuqur tushunib boradi.

Ta'limni tashkil etishning shakllari ma'lum ijtimoiy tuzum va tuzumning manfaatlariga mos holda shakllangan. Bizga ma'lumki, buyuk chex pedagogi Ya.A.Komenskiy (1592-1670) tarixda birinchi bo'lib sinf-dars tizimini yaratdi. Dars bevosita o'qituvchining rahbarligida muayyan o'quvchilar (talabalar) guruhi bilan olib boriladigan ta'lim mashg'ulotiga aytiladi. Dars – o'quv ishlarining asosiy tashkiliy shaklidir va o'quv ishlarining markaziy qismi hisoblanadi. O'tgan davr

mobaynida ta'limni tashkil etish shakllari o'zgardi, rivojlandi. Hozirgi zamon didaktikasi ko'p yillar davomida to'plangan o'qitish qoidalari, fan yutuqlari va ilg'or tajribalar asosida boyib bormoqda. Ammo, o'quv jarayonining hamma qismlarini o'qitishni tashkil qilishning mazmuni, usullari, vositalari va shakllari bilan munosabatlari yaxshi ochib berilmagan. Bu esa didaktik qoidalardan amalda foydalanishni qiyinlashtiradi. Ta'lim jarayoni oldida turgan yangi vazifalar va ehtiyojlar o'quvchi (talaba) larga beriladigan ta'lim va tarbiya sifatini oshirish, yanada rivojlantirish va yuqori bosqichga ko'tarishni talab qiladi. Dars – o'qitishni tashkil etishning o'zgarmas shakli emas. O'quv amaliyoti va pedagog tafakkur doimo uni takomillashtirish yo'llarini izlaydi. Bu sohada turli xil ko'rik-tanlovlar respublika miqyosida o'tkazilayotgan pedagogiko'rta qo'yilayotgan ilg'or o'qituvchilarning fikr va mulohazalari diqqatga sazovordir. tegishli fikr va mulohazalarni hisobga olgan holda dars quyidagi umumiy didaktik talablarga javob berishi lozim:

1. Har bir dars ma'lum bir maqsadni amalga oshirishga qaratilgan va puxta rejalashtirilmog'i kerak;
2. Har bir dars mutahkam g'oyaviy-siyosiy yo'nalishga ega bo'lmog'i lozim;
3. Har bir dars xilma-xil usul va vositalardan unumli foydalangan holda olib borilishi kerak;
4. Darsga ajratilgan har bir soat va daqiqalarni tejab, undan numli foydalanmoq lozim;
5. Har bir dars turmush bilan bog'langan bo'lmog'i zarur;
6. Har bir dars o'qituvchi va o'quvchi (talaba)larning faolligi birligini ta'minlamog'i lozim;
7. Dars o'quv materiallarining mazmuniga oid ko'rsatmali qurollar, texnika vositalari va kompyuterdan foydalanish imkoniyatini yaratmoq kerak;
8. Har bir dars mavzuning xarakteridan kelib chiqib, xalqimizning boy pedagogik merosiga murojaat qilish va undan foydalanmoq imkoniyatini izlamoq lozim.

Har bir darsning muvaffaqiyati ko'p jihatdan mashg'ulotni to'g'ri tashkil etishga bog'liq. Tajribali o'qituvchilar darsning har bir daqiqasidan oqilona foydalanadi. Uning tashkiliy jihatlarini to'g'ri uyushtiradilar. Dars jarayonida o'qituvchining oldida ikki vazifa turadi. Ya'ni – butun sinf o'quvchilar diqqatini o'ziga jalb qilish va butun sinf o'quvchilarini tezlik bilan mashg'ulotga faol

kirishishlarini ta'minlash vazifalari turadi. Dars yangi materialni bayon qilishga qaratilgan bo'lsa, dars mavzusi aytiladi. Dars rejada mo'ljallangan materialni o'tib bo'lingach, ualbatta yakunlashi, xulosalar chiqarilishi kerak. Darsni tashkil etish va olib borishdan bosh maqsad – ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashdir.

Buning uchun quyidagilarga e'tiborni qaratish lozim:

1. O'tilayotgan mavzudan ko'zlangan maqsadni uqtirish bilan bir vaqtda, o'quvchilar materialni faol idrok qilishga safarbar etilgan bo'lishlari kerak. Aniqrog'i, o'qituvchi bayon qilayotgan materiallar o'quvchilarni mustaqil fikr yuritishga, ongli o'zlashtirishga intilishlarni ta'minlamog'i lozim.

2. Ajratilgan vaqt ichida o'qituvchi materiallarni tizimli va izchil bayon qilish bilan bir vaqtda, o'quvchilarni ham mavzuga oid mustaqil ish olib borishlarini ta'minlash juda muhimdir.

O'qituvchi dars materiallarini bayon qilish jaranida o'quvchilarga muammoli vaziyat tug'diradigan savollar bersin va o'quvchilar axtarish, fikrlash va izlanishlar yo'li bilan bayon qilinayotgan materiallarni puxta o'zlashtirib oladigan bo'lsinlar.

3. Endilikda darsda uzoqdan-uzoq vaqt sarflab o'quvchilarning bilimini aniqlash va baholash, bilimlarni bayon qilish va mustahkamlashda o'quvchilar ishtirokini cheklab qo'yish kabi hollarga barham berilmoqda. Bilimlarni bayon qilish jarayonida o'quvchilar faolligi ishga solinmog'i lozim. Bu o'z navbatida, o'quvchilarning oldindan o'zlashtirgan bilimlarni ham ishga tushirishga xizmat qiladi va to'g'ri baholash uchun katta imkoniyat tug'diradi.

4. O'quvchilarning mustaqil mantiqiy fikr qilishlari, qunt, irodalarini tarbiyalash hamda, nuqt madaniyatini rivojlantirish, tegishli ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishda mustaqil ishning ahamiyati hamisha diqqat markazda bo'lishi, dars jarayonini shu maqsadga muvofiq qurish nazarda tutilmog'i lozim.

5. Dars jarayonida o'tilayotgan o'quv materiallarining boshqa fanlarning aloqador mavzular bilan bog'lanishini ko'rsatish ham muhim ahamiyatga molikdir.

Seminar mashg'ulotlar o'quvchilar (talabalar)ning mavzudagi muhim masalalarni chuqur o'rganish yuzasidan mustaqil ishlashni, keyinchalik ularni jamoa bo'lib muhokama qilishni tashkil etish shaklidir. Mavzu o'rganguncha o'qituvchi o'quvchilar uchun savol va topshiriqlar tuzib chiqadi. Kirish mashg'ulotida u o'quvchilarni materialning mazmuni, qilinadigan ishning xarakteri bilan qisqacha tanishtiradi, ularga ham qaysi seminar uchun topshiriq beradi va tayyorgarlik uchun tegishli adabiyotlarni ko'rsatadi. Seminarlarga ma'lum darajada

tayyorgarlik ko'riladi. O'quvchilar adabiyotlarni o'rganadilar, material to'playdilar, kuzatishlar o'tkazadi, o'z axborotlari yuzasidan tezislar tuzadilar. Seminarlar o'qish vaqtida o'tkaziladi. Bunday mashg'ulotlar miqdori mavzuning mazmuniga va uni o'rganish uchun ajratilgan vaqtga bog'liq. O'quvchilar mashg'ulotlar jarayonida axborot beradilar, ularga turli xil namoyish etiladigan narsalarni ilova qiladilar. Masalani muhokama qilishda hamma o'quvchilar ishtirok etishadi. Seminarga puxta tayyorlanish uchun o'qituvchi ayni bir vazifani hammaga yoki bir necha o'quvchiga berishi, ma'ruzani esa mashg'ulot bog'lanishida tayinlashi mumkin. Seminar mashg'uloti bevosita o'qituvchi rahbarligida o'tkaziladi, u o'quvchilar ishini yo'naltirib turadilar, zarur qo'shimcha tuzatishlar kiritishadi, materiallarni sistemaga soladi. Ma'ruza qilgan, muhokamada qatnashgan o'quvchilarga baho qo'yiladi. Mazkur usulning afzalligi o'quvchilar e'tiborini darsga jalb etish bilan ularning qiziqishini orttirish, o'z ustida mustaqil ishlashga, fikrlashga o'rgatish, darsni faollashtirish va o'quvchilar qobiliyatini o'stirishdir.

Amaliy mashg'ulotlar – maxsus jihozlangan xona yoki alohida ajratilgan tajriba ustaxonasida, shuningdek, ta'lim jarayoniga aloqador ma'lum obyektiv kuzatish, o'rganish yo'li bilan olib boriladigan mashg'ulotdir. Bu mashg'ulot turida har qaysi o'quvchining o'ziga xos ishlatish, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishni ko'zda tutadi. Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda bevosita ta'lim jarayonining o'rni beqiyos. Dars mashg'ulotlarida talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik jihatlarini amalga oshiriladi. Bundan oldingi bob va fasllarda ta'kidlab o'tilganidek, pedagogik turkum fanlardan "Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti", "Pedagogika tarixi", "Xalq pedagoikasi", "Oila pedagogikasi" hamda "Oila psixologiyasi", "Oilashunoslik" fanlarining o'rni kattadir.

Yosh oilada muammolarning va nizolarning bo'lmasligi eng avvalo yoshlarning oilaviy hayotga qanchalik psixologik jihatdan tayyorgarligiga bog'liq. Oilaviy hayotga psixologik jihatdan tayyor bo'lish – integral kategoriya bo'lib, uning turli jabhalari mavjud. Inson o'zini oila qurishga tayyorman deyishi uchun unda quyidagi sifatlar bo'lishi lozim:

1. Avvalo insonda muayyan **axloqiy fazilatlar** bo'lmog'i darkor, ya'ni oila quraman, turmushga chiqaman deyish, shaxsning bo'lg'usi turmush o'rtog'i, bo'lajak farzandlari, yangi qarindosh-urug'lari oldida yangi, ilgari tajribasidan bo'lmagan mas'uliyatlarni bo'yniga olishni taqozo etadi. Ushbu mas'uliyatlar va ulardan kelib chiqadigan majburiyatlar hayotda yangi rollarni bajarishga hozirlikni nazarda tutadi, ya'ni nikoh uyi ostonasida "kelin" yoki "kuyov" rolida turgan

yoshlar endi “rafiqa”, “er”, “ona”, “ota” kabi yangi rollarning mas’uliyatini his etishi shart.

2. **Shaxslararo munosabatlarga, hamkorlik qilishga** ruhan tayyorgarlik ham o’ta muhim. Chunki, oilaviy hayotda malga oshiriladigan ko’plab vazifalar va mas’uliyatlar orasida yangi rollarni bajarish borasidagi hamkorlik qilishga ruhiy tayyorgarlik o’zgacha madaniyatni va aqliy salohiyatni talab etadi. Chunki, oila – bu o’ziga xos kichik guruh bo’lib, undagi o’zaro muomala va munosabatlarning uyg’unligi oilaviy baxtning muhim kalitidir.

3. Turmush o’rtog’ining his-kechinmalariga o’rtoq bo’lish, ularni xuddi o’zinikiday his qilib, psixologiyada **empatiya hissi** deb ataladi. Psixologik jihatdan oilaviy hayotga tayyorgarlik tayyorgarlik avvalo ana shunday o’zgalarni tushunish, uning o’rniga o’zini qo’ya olish, qalbiga yo’l topishni taqozo etadi. Shu ma’noda nikoh shunday psixoterapevtik xususiyatga egaki, u ikki sevishgan qalblarni bir-biriga yaqinlashtiribgina qolmay, ularni bir-birining dardu-hasrati, quvonchu shodligi bilan hamohang yashashga o’rgatadi. Shu sababli nikoh salomatlikni saqlovchi va inson umrini uzaytirovchi omil sifatida e’tirof etiladi.

4. Nikohga kirish uchun inson estetik jihatdan o’zini yuksak madaniyat sohibi sifatida tasavvur eta olishi lozim. O’zbekiston sharoitida yigitni ham, qizni ham nikohgacha va nikohdan so’ng yaqin qarindoshlar, mahalladoshlar, do’st-yorlar qurshaydiki, ular oldida va o’zaro qallig’larining o’zlarida yuksak insoniy madaniyat, dil va xulq-atvorda ibratli bo’lish muhim. Shu bois ham yosh kelin-kuyovlarda estetik did va madaniyat shakllangan bo’lishi kerak.

5. Oila tekis va ravon yo’l emas, unda ba’zi nizoli vaziyatlar ham bo’lishi tabiiy: qarashlarda, fikrlashda, xatti-harakatlarda nomutanosibliklar ham bo’lishi mumkin, ana shunday nizoli ziddiyatli vaziyatlardan **konsturktiv** tarzda chiqib keta olishga ham tayyor bo’lishlar lozim. Oilaviy munosabatlardagi ana shunday zigizaklar yoki “qirrali vaziyatlar” er va xotinni yanada bir-birining xarakterini yaxshi bilib olishlari uchun imkoniyat ham hisoblanadi.

-Xo’sh, yuqoridagi sifatlarga egamisiz? Albatta, muayyan ma’noda egasiz. Chunki, biz ilk yoshligimizdan o’z ota-onamiz oilasida ko’rgan-kechirganlarimiz shunday tajriba maktabini, unda xohlasak-xohlamasak, yurish-turish, muomala, o’zini tiyish, sabr-qanoatli bo’lish, mehnat qilish, uy yumushlarini bilish kabilarni o’zlashtirgan bo’lamiz. Qizlar onalari bag’rida, buvilari ta’sirida bunday tajribani egallasalar, yigitlar ham o’z navbatida oilaviy hayotning past-balandini kundalik yumushlarni bajarish, onaga yordam, otaga ehtirom ko’rsatish orqali egallaydi.

Ayniqsa, axloqiy va etik nuqtai nazardan baholangandagi yetuklik shaxsda quyidagi fazilatlarning mavjudligini nazarda tutadi: qarama-qarshi jins vakiliga nisbatan xayrixohlik, ota-onaga, katta va kichikka nisbatan hurmat, farzand tarbiyalashni xohlash hissining borligi, mas'uliyat, sadoqat, bosiqlik, mehribonlik, yon bosish, turmush o'rtog'i oldida mas'uliyatni his etish, intim munosabatlarida ichki madaniyatning mavjudligi kabi. Bundan tashqari, yoshlarda nikohga kirishgacha va undan keyin yangicha huquqiy munosabatlarga kirishadilarki, bu insondagi huquqiy madaniyat va yetuklikni tashkil etadi. Demak, kelin-kuyovlar avvalo oila va nikoh borasidagi mavjud qonunlarni bilish, oila qonunchiligidagi eng muhim normalarga ongli munosabat tufayli turmush o'rtog'i, farzandlari, jamiyat oldidagi huquq va majburiyatni his etishi va ularga itoat etishlari kerak. Talaba-yoshlarni "Xalq pedagogikasi", "Oila pedagogikasi", "Oila psixologiyasi", "Oilashunoslik" kabi fanlar orqali oilaviy hayotga tayyorlash imkoniyatlari yetarli bo'lsa, "Pedagogika nazariyasi va amaliyoti", "Pedagogika tarixi" kurslarining imkoniyatlaridan dars jarayonida foydalanish maqsadga muvofiq. Albatta, bu jarayon o'qituvchidan chuqur bilim, yetarli tajriba, izlanish va harakatchanlikni, tashkilotchilikni talab qiladi.

2.2 Auditoriyadan tashqari o'tkaziladigan tadbirlarda talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari

Tarbiya masalalari barcha davr uchun birdek ahamiyatga ega bo'lgan masala bo'lib, ajdodlarimiz o'z asarlarida oilada farzand tarbiyasiga alohida e'tibor qaratganliklariga guvoh bo'lamiz. Oila – jamiyatning bosh bo'g'ini. Insonda ilk ma'naviyatni shakllantiradigan hayot maktabi. Chunki oilada naslimiz davomchilari bo'lgan farzand atalmish bebaho ne'mat ulg'ayadi, shakllanadi va kamol topadi. Inson tarbiyasiga oilada asos solinadi. Farzandlarimiz shakllanishida lozim bo'lgan barcha insoniy fazilatlarni tarbiyalovchi ilm dargohi ham aynan oiladir. Yosh avlodni kelgusi katta hayotga tayyorlash muammosi O'zbekiston dastlab mustaqilligini mustahkamlash konsepsiyasining ajralmas qismi, milliy maktab, milliy qadriyatlarni tiklashning muhim omilidir. Mustaqillik O'zbekistonning bugungi taraqqiyoti sharoitida fuqarolarning yangi avlodini shakllantirish masalasi kun tartibiga qo'yilmoqda. Bu masalani hal etish uchun o'zbek xalq pedagogikasining boy merosi, ilg'or tajribalarini o'rganish, amalda qo'llash muhim hisoblanadi. Oilani rivojlantirish, mustahkamlashning oilaviy tarbiyaning bugungi kundagi muammolari o'smir qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashda xalq pedagogikasi materiallari asosida ish ko'rishni, shu yo'nalishdagi masalaning pedagogik asoslarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Bunda talaba qizlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash ishlari alohida o'rin tutadi.

Mamlakatimizning ertangi taqdiri bugungi yoshlarimizning kelajakka ishonchi, puxta egallagan kasbi, bilimi va malakasiga bevosita bog'liq. Mamlakatimizda "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" ishlab chiqilgan. Dasturda belgilangan vazifalar ta'im tizimini tubdan isloh qilishni talab etdi va "Ta'lim to'g'risida"gi qonunning qabul qilinishiga olib keldi. Bugungi kunda tarixiy ahamiyatga bog'liq ikkala davlat hujjati mamlakatimizda umumiy va maxsus bilimga ega bo'lgan, zamonaviy dunyoqarashli, milliy va umuminsoniy qadriyatlari shakllangan yoshlarni tarbiyaashda asosiy zamin bo'lib xizmat qilmoqda. Bugungi yoshlarimiz qalbida, ongida, tafakkurida milliy g'ururni, Vatan tuyg'usini, insonga, uning oilasi, xonadoni va mahallasini, kindik qoni to'kilgan aziz joy – Vatanni qalbidan sevishtirishni uyg'otish kerak. Bular o'zbek milliy mintalitetining mazmun va mohiyatini tashkil etadi. Zamonamiz yosh avlodi ongiga bu sifatarga xos fazilatlarni singdirish psixologik va pedagogik jihatdan murakkab, ko'p qirrali va uzoq muddat talab qiluvchi jarayon bo'lib, uning yechimi zaminida eng muhim omil – iqtisodiyot yotadi. Davlatimiz rahbarining taktik va strategik yo'li ham shunga qaratilgan. Buni yosh avlod to'g'ri tushunmog'i lozim. Mamlakatimiz kelajak taqdiri ana shu yoshlarga bog'liq.

Dunyodagi har bir davlatda o'z milliy manfaatlarini mustahkamlash erki bor. Bu tabiiyki, sog'lom, do'stona, o'zaro manfaatli raqobatni paydo qiladi. Milliy taraqqiyot xalqning yaratuvchanlik salohiyatiga, farzandning tom ma'nodagi shaxs bo'lib yetishishida uning nasl-nasabi, oiladagi tarbiyasi, mahalla jamoasi katta o'rin tutadi. Qadim zamonlardan xalqimizda tarbiyaga ta'limdan kam ahamiyat berilmagan. "Bir bolaga yetti qo'shni ota-ona" degan hikmat bor. "Olim bo'lma, ammo odam bo'l" degan hikmat ham o'zbeklarda keng tarqalgan. Bu maqollarning tagida katta falsafiy ma'no yotadi. Millat va odamiylik tushunchasi odob-axloq, pok ma'naviyat, diyonat, to'g'riso'zlik, halollik kabi insoniy fazilatlar bilan birgalikda, vatanparvarlik va elsevarlik kabi tushunchalarni ham ichiga oladi. O'zbek xalqida ana shunday rang-barang milliy mintalitet va o'zbekona tizim shakllangan. Bu tizim bolaning tug'ilishidan boshlab, to kamolga yetib, mustaqil hayotga qadam qo'yadigan davrgacha bo'lgan, yillarni qamrab oladi. Bugungi kunda shu an'anaviy tizimning asosiy bo'g'inlarini oila, mahalla, maktab, o'rta maxsus va oliy o'quv yurtlari tashkil etadi. Eng dastlabki bosqichda oilaning roli beqiyosdir. Ona oilaning or-nomusi, urug' davomchisi va yetakchisi sifatida qadrlangan. Agar oila halollik, mehnatsevarlik, rahmdillik, ezgulik yo'lida namuna bo'lsa, bola tarbiyasi ham shunga qarab shakllanadi. Buning uchun bola tarbiyasiga ota-ona o'rtasida hech qachon to'siq bo'lmasligi kerak. Ota-onaga farzanddan zo'r quvonch yo'q. Buning uchun ota-ona vaqt ajrata bilishi, bola esa ota-ona mehrini amalda his etishi kerak", - deb yozadi. Akademik Ahmadali Asqarov. "Oila ichida-oila manfaatleri bosh mezon" sarlavhali maqolasida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, ota-onalar universitetlari ishini tiklash va shakllantirish zamirda ota-onalarni farzand tarbiyasiga tayyorlash, yoshlarga tibbiy, pedagogik-psixologik bilim berish ishiga e'tiborni kuchaytirish maqsadida oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimiga "Oilaviy hayotga tayyorlash kursi" ni kiritish maqsadga muvofiqdir" deb, ta'kidlaganlar pedagog olimimiz O.Musurmonova. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi mas'ul xodimi Gonzala Norboyev "Balog'at yoshidagi qizlarning ijtimoiy faolligini oshirish" mavzusidagi maqolasida "Balog'at yoshidagi qizlarning ijtimoiy faolligini oshirish uchun eng avvalo ularning huquqiy bilimlarini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi oila, onalik va bolalikni ijtimoiy muhofaza qilish konsepsiyasi tomonidan turli davlat va nodavlat tashkilotlari bilan hamkorlikda o'tkazilayotgan "Ayol va huquq" seminarlari xotin qizlarning huquqiy bilimlarini oshirish yo'lida ijobiy natijalarni berish tabiiydir". Balog'at yoshiga yetgan qizlarni hozirgi zamon talabi asosida tarbiyalashda ularni maxsus dasturlar orqali o'qitish ko'zlangan natijani beradi. Bunda malakali mutaxassislarni jalb

etgan holda ma'ruza, munozara, davra suhbatlari, tarbiyaviy soatlar kabi ish uslublaridan foydalanish mumkin.

Oila har bir inson uchun birinchi tarbiya maskani hisoblanadi. Birinchi tarbiya ham oila hisoblanadi. Shuning uchun farzanlarimizning kamoli ularni oilada qanday tarbiya olishlari, xotin qizlarning ma'naviy axloqiy pokligi, savodxonligi, tadbirkorligi, insonparvarligi va vatanparvarligiga bog'liq. Yuqoridagi sifatlarni oilada shakllantirish har bir ota-onaning muhim burchidir. Bunda ayniqsa har bir oilada qizlarni bilimli qilib tarbiyalash masalasiga ahamiyat berish taqozo etiladi. Qizlarni tarbiyalash jarayonida o'zbek xalqining an'analari, madaniyat, urf-odatlari, sharq halqlariga xos bo'lgan axloqiy fazilatlaridan foydalanish yoshlarning ma'naviy kamolotga yetishlari uchun zarur manbalardan hisoblanadi. Bundan tashqari, qizlar o'rtasida uchrab turadigan axloqiy harakatlarning oldini olish, balog'at yoshiga yetmasdan oila qurish va holatlariga chek qo'yishda mahallalar, korxona tashkilotlar, o'quv maskanlarida turli uchrashuvlarni o'tkazib borish Vazirlar mahkamasi oila, onalik va bolalikni ijtimoiy muhofaza qilish konsepsiyasi tomonidan ishlab chiqilgan "Qizlarni turmushga tayyorlash" dasturini amalda tadbqiq etishda muhim omil bo'ladi. Qizlarni ilm olishga, kasb tanlashga bo'lgan ehtiyojining shakllanishi joylardagi oila, onalik va bolalikni ijtimoiy muhofaza qilish qobiliyatlari va jamoat tashkilotlari tomonidan boshqarib turilsa, jamiyatimizga kerakli bo'lgan mutaxassislariga ega bo'lish, shuningdek, qizlarda axloq, odob madaniyatini shakllantirish mumkin. Buning uchun joylarda so'rovnomalar vositasida qizlar ijtimoiy faolligini hozirgi holatini aniqlash, o'rganish va tahlil etish, ilmiy xulosalar chiqarish va shular asosida joylardagi mutasaddi tashkilotlarga tavsiyalar berish. Qizlar tarbiyasini yaxshilash hamda ularning ijtimoiy faolligini kuchaytrish ishlarini to'g'ri tashkil etishga imkon beradi. Bir so'z bilan aytganda, farzandlar tarbiyasiga ijobiy ta'sir etuvchi barcha vositalarni bir nuqtaga to'plash, yosh avlodning aqliy va axloqiy shakllanishi uchun zarur bo'lgan ruhiy muloqot, sharoit yaratish taqozo etmoqda. Bu vazifalarni o'quv yurtlari oila va jamoatchilik tomonidan hal etilishi samarali natijalar beradi. "Yoshlarimizni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashda va oilada sog'lom ma'naviy-axloqiy muhitni qaror topdirish yuzasidan zarur shart-sharoitlar yaratilmoqda. "Oila kodeksi"ga binoan nikoh qurishdan oldin yoshlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish, yosh oilalar uchun dastlabki besh yil dispanser-nazoratini tashkil etish ishlari yo'lga qo'yilib, davlat tomonidan katta mablag' ajratildi. Har bir shahar va tumanda nikohni qayd etish bo'limlari qoshida yoshlarga oila, uning muqaddasligi, mas'uliyati, farzand tarbiyasi kabi o'ta muhim masalalar to'g'risida zarur ma'lumot va saboq beradigan "Oila Markazlari" tashkil etilgan bo'lib, ularda 20 mingdan ortiq turmush

qurayotgan o'g'il-qiz nazoratdan o'tkazildi va homiylik tibbiy yordami ko'rsatildi. 5 milliondan ziyod farzand ko'rish yoshidagi ayollar 6 yoshgacha bo'lgan bolalarning qariyb 98 %i va har tomonlama tibbiy ko'rikdan o'tkazilib, davolanishga muhiti bo'lganlar dispanser nazoratiga olindi va sog'lomlashtirish ishlari olib borilmoqda.

Darsdan tashqari vaqtlarda o'qituvchilar yoki chetdan taklif qilinadigan mutaxassislar o'quvchilar(talabalar) bilan turli-tuman ta'lim tarbiya ishlarini olib boradilar. Bunday ishlar auditoriyadan tashqari ishlar deb ataladi. Talabalarning deyarli hammasi auditoriyadan tashqari ishlarga jalb etiladi va undan talablarni har tomonlama rivojlantirishning muhim vositasi sifatida foydalaniladi. Auditoriyadan tashqari ishlar o'zigaxos xususiyatlari bilan o'qish mashg'ulotlaridan farq qiladi. Bu ish ixtiyoriy ravishda tashkil qilinadi. Talabalar o'z qiziqish va layoqatlariga qarab, turli to'garaklarga o'z ixtiyorlari bilan yoziladilar, darsdan tashqari vaqtda o'tkaziladigan ommaviy va individual ishlarga ham o'z istaklari bilan qatnashadilar. Auditoriyadan tashqari ishlarning turlari va formalari xilma-xil hisoblanadi. Bunday ishlarning yana bir xususiyati shundaki, bu ishda o'quvchilarning mustaqil mashg'ulotlari asosiy o'rin tutadi. Mustaqil ishlarni asosan talabalarning o'zlari tashkil qiladilar. Pedagoglar esa talabalarning mustaqilligiga suyangan holda umumiy rahbarlik qiladi. Auditoriyadan tashqari o'tkaziladigan tadbirlar dars jarayonida olib boriladigan o'quv tarbiyaviy ishlarni mustahkamlaydi. Auditoriyadan tashqari tarbiyaviy tadbirlarni olib borishda bir qator usullardan foydalanish mumkin. Jumladan:

- A) Og'zaki ish usullari. Bunga siyosiy axborotlar, majlislar, ma'ruzalar, kitobxonlar, konferensiyalar, uchrashuvlar.
- B) Amaliy ish usullari. Sayohatlar, sport musobaqalari, olimpiada va konkurslar, Yoshlar ittifoqida olib boriladigan ishlar, dam olish kunlaridagi ommaviy hasharlar o'tkazish.
- S) Ko'rgazmali ish usullari. Muzeylarga, badiiy ijod ko'rgazmalarga, mavzuli stentlar va boshqalar.

Auditoriyadan tashqari o'tkaziladigan tarbiyaviy tadbirlarda talaba qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq mavzudagi suhbatlar uyushtirilishi maqsadga muvofiq. Aslida ham ilmiy, ham tabiiy tomondan olganda ham oila ostonasida turgan yigit-qizlarimiz birinchi navbatda jismoniy jihatdan tayyor bo'lishlari lozim. Chunki, jismoniy zaif yoki nuqsoni bo'lgan yigit-qizning kelajakda baxtli bo'lib ketishi hayotdan uzoqdagi gap. Oila qurayotgan yoshlar nafaqat jismoniy sog'lom balki aqli raso bo'lishi talab etiladi. Ikkinchidan, oila qurayotgan yigit-qizlar ruhiy jihatdan ham oila qurishga tayyor bo'lishlari lozim.

Irodasi sust, hissiyotlarga me'yoridan ortiq beriluvchan, tafakkuri, xotirasi zaif yoshlar oila qurishganda bir qator muammolar keltirib chiqaradi. Masalan, hissiyotlarga ortiqcha berilib, o'ta rashkchi bo'lgan yigit-qizlarning turmushi oson kechmaydi. Uchinchidan, nikoh ostonasida turgan yigit-qizlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan bugungi kun talablari doirasida tayyorlash dolzarb vazifalardan biri. Men bu borada hukumatimiz tomonidan qabul qilingan qaror va ko'rsatmalarni bayon qilib o'tirmadim. Sababi, bu haqda tegishli me'yoriy xujjatlar, ko'rsatmalar yetarli. Faqatgina uni bekami-ko'st amalga oshirishda qolgan shu o'rinda talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq ba'zi takliflar-mulohazalarni aytmoqchiman:

- talaba-yoshlarimizni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq targ'ibot-tashviqot ishlarini amalga oshirish barobarida turli xildagi yangidan yangi urf-odatlarni o'ylab topmaslik, ortiqcha dabdababozlikni kamaytirish;
- balog'at yoshidagi yigit-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashda ularning mafkurasini yevropacha to'y, yangi-yangi urflardan tozalash;
- erta nikoh bo'yicha yosh qizlarni turmushga bermaslik uchun ota-ona, mahalla oqsoqollari, o'quv yurtlarida faoliyat ko'rsatayotgan mutasaddilarni mas'uliyatini oshirish;
- o'zi-o'zini boshqarish organlarida ota-onalar uchun pedagogik-psixologik bilimlarini muntazam oshirib borishni yo'lga qo'yish;
- ota-onalarning xorijga ketishi natijasida balog'at yoshidagi yigit-qizlarning yaqin qarindoshlar qo'liga tashlab ketishlarini nazoratga olishda mahalla va turli tashkilotlarning mas'uliyatini oshirish;

Oila qurayotgan yigit-qizlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazishda qonunda belgilangan tartiblarga to'la rioya qilishni ta'minlashga erishsak, o'ylaymanki yoshlarimiz tomonidan qurilayotgan oilalar mustahkam bo'ladi. Oilalarning mustahkamligi davlat va jamiyatning mustahkamligiga zamin yaratadi.

Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash masalasida mahallalarda olib borilgan ishlarni o'rganish maqsadida Namangan viloyati Pop tumanidagi "Iskovut" mahalla fuqarolar yig'ini raisi Rahimjon Roziqovning fikr-mulohazalari:

- Mahallamizda 3700 nafar aholi istiqomat qiladi. Ular 765 oilaga birlashgan. Mahallada umumiy aholining 55%ini balog'at yoshdagi yigit-qizlar tashkil qiladi. Iskovut qishlog'ida "Qishloq va suv xo'jaligi" kasb-hunar kolleji va 9-umumta'lim

maktabi faoliyat ko'rsatadi. Biz mahalla oqsoqollari vaqti-vaqti bilan kollej va maktabda bo'lib, yoshlar bilan suhbatlar uyushtirib turamiz. Jumladan, ularni oilaviy hayotga tayyorlashda milliy an'analarimiz va qadriyatlarimiz bilan bog'liq masalalarga ham e'tiborni qaratamiz. Menimcha, bu masalalar ota-bobolarimizdan qolgan, davom etib kelayotgan xalq an'analaridan oqilona foydalanish lozim. Chunki, bu an'analar hayot sinovlaridan o'tgan, o'zini oqlagan. Aniqrog'i, oila qurayotgan yigit-qizlarni yetti pushtini surishtirish, bir-birlarining oilalarini yetarli darajada o'rganish, yigit- qizning qo'lida biror-bir kasb-hunar borligini surishtirish, ularning kundalik yurish-turishini bilish, do'st-birodarlariga, otaonasiga, xesh-aqrabolarga bo'lgan muomala madaniyatini o'rganish lozim ekanligiga e'tibor qaratiladi. Shuning uchun bo'lsa kerak, qishlog'imizda oila ajrashishlar deyarli yo'q. Yosh oilalar o'rtasida uchraydigan ba'zi nizolar mahalla oqsoqollarining ba'zi sa'y harakati bilan bartaraf etilmoqda.

Umarova Muhabbat xoji onamiz - Iskovutlik uy bekasi-to'rt o'g'il, bir qizni onasiman. Bir qizim uy-joyli bo'lgan. Bitta kelin tushurganman. Qudalarimga rahmat. Kelinlarimni yaxshi tarbiyalagan. Biror marta yuzimga qarab gap qaytargan emas. Ishini bilib qiladi. Bilmaganlarini o'rgataman, kelinimni o'z farzandimday ko'raman. Kamchiliklarini yotig'i bilan tushuntiraman. Ro'zg'orda saranjom-sarishta. Qo'ni-qo'shnilar mahalladoshlar ko'rib quvonadi. Uydagi gapni ko'chaga olib chiqmaydi. Tashqaridan har xil ig'vo, fisqu-fujus gaplarni olib kelavermaydi. Hayotdan noliydigan joyim yo'q. Yoshlarimizni ibratli oila qurishlari ko'proq oilada olgan tarbiyasiga bog'liq. Axir xalqimiz bejizga "Qush uyasida ko'rganini qiladi",-deyishmaydiku. Mening bilishimcha qaysi yigit yoki qiz hayotda og'irini ustidan yengilini ostidan yurishga harakat qilsa, mehnat qilmay yengil yo'llarni axtarsa hayotining mazmuni bo'lmaydi. Bunday salbiy holat bir kunlari kelib o'zining bo'y bastini ko'rsatadi. U vaqtida esa hech kimga aql o'rgatadigan zamon emas. Hammaning aqli farosati o'ziga ko'plik qiladi. Ammo hayotda ota-ona, farzand, kelin, kuyov, quda-andalar bilan munosabatda hayotning yozilmagan qonunlari bor. Menimcha har birimiz ana shu qoidalarni, o'zaro izzat-hurmatni unutmasligimiz lozim.

O'ljayev Xaydarali bobo "Ulug' Vatan urushi" qatnashchisi .

Turmush o'rtog'im bilan 3 nafar qiz 1 nafar o'g'ilni tarbiyalab voyaga yetkazgan. Nabiralar og'ushidamiz. Qizlarining ikki nafari kelin bo'lgan. Yaratganga behisob shukurki, hozirgacha biror marta ularni orqalaridan ortiqcha gap eshitmadim. O'g'ilmi-qizmi farzand ota-onaning quvonchi, belining quvvati,ko'zining nuri. Hech bir ota-ona dilbandining baxtsiz bo'lishini istamaydi. Baxt ham o'z-o'zidan

kelib qolmaydi. Menimcha aslida nasl toza bo'lishi kerak. Xalqimiz bejizga "Qo'rg'oshin oltin bo'lmaydi, oltin esa zanglamaydi,"- deb aytmagan. Qiz bolaning tarbiyasida onaning xizmati katta. Uning yurish-turishi sir-sinoatlaridan onasi ko'pincha xabardor. Qizlarimizdagi muloyimlik, xushmuomalalik, sharm-hayo, andishalalik, saramjon-sarishtalilikda onaning xizmati beqiyos. Otasi urgan qiz baxtsiz bo'larmish, deyishadi. Shuning uchun es-hushi joyida otalar qiz bolaga hech qachon qo'l ko'tarmaydi. O'g'il bolalar otalaridan mehnatsevarlik, mardlik, qat'iyatlik kabi fazilatlarni o'rganadi. Shuning uchun o'g'illarimda yoshligidan kasb-hunar, mehnat ko'nikmalarini shakllantirib kelaman. Natija chakki emas. O'zining aravasini o'zi tortadi. Bekorchi emas. Bo'sh vaqti yo'q. Ba'zi tengdoshlariga o'xshab ichkilikbozlikka berilmagan, bekorga daydib yurmaydi. Uyim-joyim deydi. Farzandlardan ko'nglim to'q. Menimcha biz ota-onalar balog'at yoshidagi bolalarimiz bilan, qizlar bilan onalari, o'g'illari bilan otalari doimiy ravishda shug'ullanib turishimiz kerak. Negaki, bu yoshdagi o'g'il-qizlarimizga befarqlik yaxshilikka olib kelmasligini hayotda guvoh bo'lib turibmiz.

Jabborova Masudaxon aya - Iskovutlik uy bekasi. 4 nafar qiz, 1 nafar o'g'ilning onasi.

- Bobo va momolari bor uyda tarbiyalangan bolalar boshqacha bo'lar ekan. Axir aytishadiku "Qarisi bor uyning parisi bor" deb. Qari bilganni pari bilmaydida. Farzandlarimni voyaga yetishida onamning xizmatlari katta. Qizlarim onamning o'gitlarini, allalarini eshitib voyaga yetdi. Onamdagi muloyimlik, bosiqlik, har bir ishni sidqidildan bajarish, bichish-tikish, osh-non qilish, taomlar tayyorlash kabi ro'zg'orbop ishlarni ko'proq onamdan o'rgangan. Kiyinish masalasida me'yor bor. Ochiq-sochiq yurmaydi. Aslida ham qiz bolaning baxti uning sharm-hayosida, uyat-andishasida ko'rinadi. Bugungi qiz-o'g'illarimiz nihoyatda baxtli. Yurt tinch, oilalar farovon. Faqat intilib, harakat qilib, yaxshilardan ibrat olib, to'g'ri yo'ldan yursalar baxt-iqbol ularga hamroh. Manmanlik, kibor, hasadgo'ylik, yengiltaklik bilan hech kim obro' qozonmagan. Obro' misqollab yig'iladi, botmonlab to'kiladi. Ota-onaning duosini olganlar hayotda kam bo'lmagan. Hozirgi kundagi to'ylarimizda turli xildagi yangidan yangi paydo bo'layotgan milliy an'analarimizga zid bo'lgan urflarning avj olishi albatta odamni o'ylantirmay qo'ymaydi. Bunga qarshi albatta o'z vaqtida chora ko'rilmasa keng quloch yoyib ketadi. Shu sababli hozirgi kunda yangi chiqarilayotgan qarorlar mana ortiqcha dabdabalarni oldini olishga qaratilgan.

Ma'lumki, turli davrlarda ham turli xilda urf-odatlar bo'lgan va o'z navbatida hududlar kesimida an'nalar ham bir-biridan farq qilganligini guvohi bo'lamiz. Mamlakatimizning turli hududlarida ham urf-odatlar, an'analar o'z

o'rnida farq qilinadi. Masalan, vodiyning o'zida uchta viloyat bor va bir-biriga juda yaqin hisoblanadi, lekin an'analar bo'yicha farqlar yetarlidir. Andijon viloyatida kelin to'y o'tgach qirq kun davomida kelinning uyidan taomlar olib kelinishi, Namangan viloyatida kelin-kuyov olovning atrofida aylanishi va shunga o'xshash urf-odatlar borligi bilan farq qiladi.

Bizning oliygohimizda ham yil davomida "Oila markazi" xodimlari, "Xotin-qizlar qo'mitasi" xodimlari, "Yoshlar Ittifoqi" yetakchilari va talabalar o'rtasida turli xildagi davra suhbatlari, tadbirlar, uchrashuvlar o'tkaziladi. Shuning auditoriyadan tashqarida pedagogika va psixologiya fani tarmog'idagi fanlar amaliy mashg'ulotlarida talabalar "FHDYO" bo'limlariga, "Oila markazi"ga, O'z o'zini boshqarish organlariga va turli xildagi rehabilitatsion markazlarga borib oilaviy munosabatlar, oiladagi muammolar, ularning yechimlari bo'yicha kerakli tajribalarga ega bo'lib borishmoqda.

III. BOB TALABA-YOSHLARNI MILLIY AN`ANALAR ASOSIDA OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHGA YO`NALTIRILGAN TAJRIBA-SINOV ISHLARINING NATIJALARI VA SAMARADORLIGI

3.1 Talaba-yoshlarni milliy an`analar asosida oilaviy hayotga tayyorlashga yo`naltirilgan tajriba-sinov ishlarining metodikasi.

Oilaviy tarbiya masalasida xatolikka yo`l qo`ymaslik uchun oiladagi ma`naviy muhit muhim ahamiyat kasb etadi. Bu muhit ota-ona, bobo va momolar, qaynona va kelin, aka va ukalar, opa va singillar, hatto qarindosh-urug`larning bir-biriga bo`lgan muomalasida o`z aksini topadi. Agar oila vakillari o`z vazifalarini to`liq ado etmasa, oilada o`zaro hurmat, tartib-intizom bo`lmasa, bir-biriga nisbatan ezgulik va mehr oqibatlilik bilan yashamasa, bunday oilada tinchlik ham bo`lmaydi. Tinchlik bo`lmagan joyda baraka bo`lmaydi, baraka yo`q joyda nochorlik hukm suraveradi. Shu o`rinda har qancha achchiq bo`lmasin, ochiq aytish kerak, tadqiqotlarimizning ko`rsatishicha, keyingi paytlarda xalqimizga xos bo`lmagan ayrim illatlar — oilaviy ajrashishlar, turli nizoli vaziyatlar, ishsizlik, oiladagi nosog`lom muhit, ma`naviy tushkunlik, ehtiyojmandlik, jinoyatga qo`l urish holatlari kabi omillar notinch, noqobil, kemptik oilalar va qator ijtimoiy-ma`naviy muammolarni paydo qilmoqda. Mutaxassislar ota-onaning farzand axloqidagi salbiy o`zgarishlar, uning fe`l-atvori, ta`lim-tarbiyasiga e`tiborsiz bo`lishi bola kelajagi uchun jiddiy xavf tug`diruvchi asosiy omil ekanini ta`kidlaydi. Tahlillar shuni ko`rsatadiki, jinoyatga qo`l urayotgan bolalar, asosan, notinch va nosog`lom oilalarda voyaga etmoqda. Oiladagi bunday muhitga moslashgan yoki moddiy ta`minotga muhtoj bola boshqalar bilan ko`p janjallashadi, o`g`rilik, bezorilik kabi jinoyatlarga qo`l uradi. Jinoyatga qo`l urayotgan ayol va erkakning deyarli etmish foiz holatlarida esa uning oilasi yo`qligi aniqlangan. G`arb oilalarida bola tarbiyasi uchun faqat ota-ona javob beradi. Ya`ni, qo`ni-qo`shnilar bolani to`g`ri yo`lga solish, zarur bo`lganda koyishdan o`zini saqlaydi, uning tarbiyasiga aralashmaydi. Xalqimizda esa “Bir bolaga etti qo`shni ota-ona” naqlida bola tarbiyasi uchun barcha mas`ulligi chuqur ifodalab berilgan. Niyatimiz, har bir oila ma`naviy sog`lom, baxtli va xotirjam hayot kechirsin. Oila bag`rida ulg`ayayotgan farzandlar komil inson sifatida voyaga etib, davlatimizning kuchiga kuch, qudratiga qudrat qo`shaversin. Zero, oila jamiyatning asosiy bo`g`ini ekan, uning mustahkam bo`lishi, farovonligi davlatimiz va jamiyatimiz ravnaqiga xizmat qilishi, shubhasizdir.

Oila mustahkamligi asosan balog'at yoshdagi yigit-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash nechog'lik tayyorgarlik ko'rishga bog'liq ekanligiga oldingi bob va bo'limlarda guvoh bo'ldik. Shuning uchun ham oila-nikoh munosabatlarini mustahkamlash, bu borada yo'l qo'yilayotgan kamchilik va nuqsonlarning oldini olish, oilalarda sog'lom muhitni shakllantirish. Asrlar sinovidan o'tgan tajribalardan oqilona foydalanish bugungi kunni asosiy talabiga aylangan. Yoshlarni oilaviy hayotga, sog'lom oila qurishga tayyorlash, ularda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, tug'ish yoshidagi onalar salomatligini mustahkamlash, nogironlar, kamqonlik kasaliga duchor bo'lgan bolalar va ayollarga, mehribonlik uylari va internatlarda tarbiyalanayotgan bolalarga, aholini ijtimoiy ko'makka muhtoj qatlamlariga muruvvat yordam ko'rsatish, tug'ishga yordam beruvchi va bolalar bo'limlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga, onalik va bolalikni muhofaza qilish, sog'lom avlodni tarbiyalash ishida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, targ'ibot-tashviqot ishlarini amalga oshirish kabi masalalar har bir fuqaroning kundalik turmush tarziga aylantirilmog'i lozim. Buning uchun har bir fuqaro sog'lom avlodni tarbiyalash borasida yurtboshimiz tomonidan qabul qilingan Farmon va qarorlar, Oliy Majlis tomonidan qabul qilingan qarorlar, Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan qaror, farmoish, Davlat dasturlari hamda parlament tomonidan registrasiya qilingan halqaro huquqiy hujjatlarning mazmun va mohiyatini amaliyotdagi ahamiyatini bilmog'i lozim. Davlatimiz rahbarining ta'biriga ko'ra sog'lom avlod quyidagilarni o'zida ifodalaydi:

Birinchidan – millat genefondini saqlab qolish va sog'lomlashtirish, milliy mitalistni tiklash.

Ikkinchidan – buning uchun jismoniy va ma'naviy sog'lom avlodni yuzaga keltirish.

Uchinchidan – erkin va ozod, o'ktam va xurram avlodni tarbiyalab voyaga yetkazish.

To'rtinchidan – sog'lom fikrli, milliy ongli va tafakkuri sog'lom, ulkan iqtidor va salohiyatga ega yoshlarni komil insonlar qilib tarbiyalashdan iboratdir.

Mamlakatimizda bugungi globallashuv jarayonida yoshlarni milliy qadriyatlar asosida intellekti yuqori va vatanparvar qilib tarbiyalashga katta ahamiyat qaratilmoqda. Har bir xalqning milliy qadriyatlarini uning tarixi, ma'naviyati, madaniyati, o'ziga xos urf-odatlar, an'nalari tasavvur qilish qiyin. "Qadriyat deyilganda inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan millat, elat va ijtimoiy guruhlarining manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiladigan va ular tomonidan

baholanib, qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne'matlari, hodisalari majmuini tushunmog'imiz lozim"

“Qadriyatlar – jamiyatda kishilar o‘rtasida obro‘ga, e‘tiborga, hurmatga, nufuzga ega kishilar, munosabatlar, holatlar, moddiy narsalar va ma‘naviy boyliklar majmuasi”. “Qadriyat inson va jamiyat ma‘naviyatining tarkibiy qismi, olamdagi voqealar, hodisalar, jarayonlar, holatlar, sifatlar, talab va tartiblarning qadrini ifodalash uchun ishlatiladigan tushuncha”. “Qadriyat – voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma‘naviy ahamiyatini ko‘rsatish uchun qo‘llanadigan tushuncha”, - degan ta‘riflar berilgan. Bu esa, o‘z navbatida, qadriyatlarning ahamiyatini ko‘rsatmoqda. Milliy qadriyatlar – millat uchun ahamiyatga ega bo‘lgan etnik jihat va xususiyatlar bilan bog‘liq xoslik shaklidir. Dunyoda o‘ziga xos qadriyatlari bo‘lmagan millat yo‘q. Milliy qadriyatlar millatning tarixi, yashash tarzi, ma‘naviyati, madaniyati bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Keyingi vaqtlarda O‘zbekistonda milliy qadriyatlarga e‘tibor kuchaydi. Bu ona yurtga ehtirom, avlod-ajdodlar xotirasiga sadoqat, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, hayo, andisha kabi xususiyatlarning ustuvorligi bilan tavsiflanadi. Qadriyatlarni faqat moddiy va ma‘naviy boyliklar sifatida tushunish, izohlash ilmiy jihatdan to‘g‘ri emas. Ma‘lumki, qadriyatlar o‘z mohiyatiga ko‘ra xilma-xildir. Ular orasida tabiiy, moddiy, ma‘naviy, ijtimoiy siyosiy, axloqiy qadriyatlar alohida ajralib turadi. Shunday bo‘lsa-da, qadriyatlarning eng oliysi insonning o‘zi, hayoti, huquqi va erki, sog‘lom va farovon turmushi hisoblanadi. Inson qadr-qimmatini, sharafini ulug‘lash jamiyatimiz poklanishi va ravnaqining muhim omilidir. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan “Harakatlar strategiyasi” – islohotlarning yangi bosqichi bo‘lib, unda aholini, oilalarni ma‘naviy, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash etakchi o‘rinni egallaydi. Shu o‘rinda iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar asosida davlat idoralari xodimlarining uyma-uy yurib, xalq dardini tinglash, og‘irini engil qilish, moddiy va ma‘naviy jihatdan qo‘llab-quvvatlash ishlari yo‘lga qo‘yildi. G‘ulomxon G‘ofurov milliy an‘analarga bag‘ishlangan maqolalaridan birida **milliy qadriyatlarning** quyidagi ko‘rinishlarini tilga olgan: 1) tabiiy qadriyatlar; 2) iqtisodiy qadriyatlar; 3) ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar; 4) ma‘naviy qadriyatlar; 5) axloqiy qadriyatlar. Jumladan, “Ota-bobolarimiz ilm o‘rgatish bilan birga farzandlarimizga avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan **milliy-ma‘naviy, axloqiy qadriyatlarni** singdirganlar.”; “O‘zbeklarning aksariyati... yaqin odamlarning, qo‘shnilarning omon-esonligi to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qilishni birinchi o‘ringa qo‘yadi. Bu esa eng oliy darajadagi **ma‘naviy qadriyat**, inson qalbining gavharidir”; “Iqtisodiy qadriyat – iqtisodiy munosabatlar jarayonida shaxslar o‘rtasidagi o‘zaro manfaatlarni hisobga olish, halollik, poklik,

bag‘rikenglik, ishonchlilik kabi fazilatlarining amal qilinishini anglatadigan tushuncha”. Shu o‘rinda qo‘ni-qo‘shnichilik qadriyatini misol qilib keltirsak, unda qo‘shnilar o‘rtasida o‘zaro ishonch, xabar olish va moddiy yordam berish milliy qadriyat sifatida birinchi o‘ringa qo‘yilgan. Ma’naviy meros, madaniy boyliklar, ko‘hna tarixiy yodgorliklar hayotiy qadriyatlarning eng muhim omillari sifatida keltirilgan. Har bir qadriyatning mohiyati va ahamiyati tabiat, jamiyat va ruhiy olam hodisalarini bilish, ilmiy umumlashtirish, ijtimoiy va ma’naviy taraqqiyotga ta’sir etish imkoniyatlari asosida belgilanadi. Keyingi vaqtlarda tarbiya masalasida qo‘lga kiritilgan yutuqlarimiz qatori oilada, maktab va jamoat tashkilotlarida milliy, umuminsoniy qadriyatlarning, an’analarning ustuvorligiga erishildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”, – degan fikrlari yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida etuk, barkamol etib tarbiyalashda barchamizga kuch-g‘ayrat bag‘ishlamoqda.

Safo Ochil o‘zining “Mustaqillik va tarbiya masalalari” nomli risolasida “Milliy qadriyatlar ota-bobolardan bizgacha etib kelgan udumlar: Ramazon hayiti, Qurbon hayiti, Navro‘z, urug‘-don ekish va hosil bayramlari, beshik to‘yi, sunnat to‘yi, o‘g‘il uylantirish va qiz chiqarish bilan bog‘liq to‘ylar, uy-joy to‘yi, qazo bilan bog‘liq turli ma’raka-marosimlar, shuningdek, xalqning har xil an’analari – hashar, ota-onalarga hurmat, yoshlarga izzat, qariyalarga muruvvat, milliy odob-axloq me’yorlariga amal qilish, ilm olish, oila mustahkamligiga erishish, ustozlar qadriga etish, vafot etganlar qabrini ziyorat etish, xalqqa muhabbat, Vatanni sevisish va ardoqlash, askarlikka o‘z ixtiyori bilan borish, baynalmilalchi bo‘lish, muloyim va shirinsuxanlik va shu kabilarni o‘z ichiga qamrab oladi”. Milliy qadriyatlarning asosi bo‘lgan ma’naviyat va madaniyat deganda, inson xulq-atvorining go‘zalligi, saxovatligi, oliyjanoblighi, va’dasiga vafodorligi, hayolili-gi, bilim olishi, donoligi, bag‘rikengligi, odobliligi, ozoda va pokizaligi, qalbining beg‘uborligi, xushmuomalaligi va shu singari insoniy xislatlar tushuniladi. Ota-ona o‘z farzandlari bilan bevosita va bilvosita muloqotda bo‘lib, ularni ma’nan oziqlantirar ekan, eng avvalo, o‘zlari o‘zaro muomala jarayonida namuna bo‘lishlari hamda farzandlarini ko‘proq tinglab, nutqiy layoqatini oshirishga harakat qilishlari so‘ngra o‘z fikrlarini axloq me’yorlariga rioya qilgan holda suhbatga oid hikmatlar, maqollar, hayotiy misollardan keltirib tushuntirishlari juda muhimdir. Ta’kidlash joizki, diqqat va mahorat bilan eshitish odobi va malakasiga “mahorat bilan eshitish” bilimlarini mustahkamlash orqaligina ega bo‘lish mumkin. Albatta,

ijtimoiy hayot davomida oilada ota-ona va bola o'rtasida turli voqea va hodisalar, tushunmovchiliklar bo'ladi. Insonning eng sof tuyg'ulari, ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari birinchi galda oilada ota-onaning qalb qo'ridan chiqadigan mehr-muhabbati, shirin so'zi orqali shakllanadi. Bolaning xarakteri, tabiati va dunyoqarashini belgilaydigan ma'naviy mezon va qarashlar – ezgulik, olijanoblik, mehr-oqibat va or-nomus kabi muqaddas tushunchalarning poydevori oila muhitida qaror topadi. Shunday ekan, oilada nojo'ya ish qilib qo'ygan bola yig'laganda ona yoki ota do'q urib, "Hoziroq yig'ini to'xtat!", deb qattiq gapirishi yaramaydi. Chunki, bola noto'g'ri yoki ayb ish qilganini o'zi ham anglagan va qo'rqib ketganidan yig'lab yuborgan bo'lishi mumkin. Bu holatda ota yoki ona bolani bag'riga bosib, tinchlantirib, unga ehtiyot bo'lish kerakligini aytishining o'zi kifoya. Aksincha, ota-ona o'zidan itarib, uni jazolab, qo'pol muomalada bo'lsa, bola "stress" yoki "shok" holatiga tushib, uning nutqiga, fikrlashiga, eshitish, xulosa chiqarish qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ko'p hollarda kechki payt yoki nonushtadan oldin farzandlar ota-onaga murojaat qilganlarida ular bolani oxirigacha tinglamay, "hozir vaqtim yo'q", "shoshib turibman", "xalaqit berma" kabi fikriy ehtiyojini qoniqtirmaydigan javoblar beradilar. Bunday munosabat bolaga salbiy ta'sir ko'rsatibgina qolmay, undagi ijodkorlikni, tashabbuskorlikni so'ndiradi, oila a'zolari bilan maslahatlashish kabi odatlarning susayishiga olib keladi. Yuqoridagi vaziyatlardan uzoqroq bo'lib risoladagidek munosabatlarni shakllantirishda ajdodlarimizdan bizga meros qolgan axloqiy, ma'naviy, madaniy qadriyatlarni bilish, o'rganish va hayotda qo'llash maqsadga muvofiqdir. Shu o'rinda Yusuf Xos Hojibning "Kishi uchun juda kerakli bo'lgan ikki a'zo bor: biri – til, boshqasi – yurak. Til so'z uchun, yurak, ko'ngil esa shu so'zdan lazzatlanishi uchun berilgan", degan fikri ota-onalarni va yoshlarni go'zal, chiroyli so'zlaydigan, ma'naviy barkamol, yuksak odob va ilm egasi bo'lishlarida qo'l keladi. Odob-axloq milliy qadriyatlarimizning tarkibiy qismidir. "Davlat o'z faoliyatini inson va jamiyat farovonligini ko'zlab, ijtimoiy adolat va qonuniylik prinsiplari asosida amalga oshiradi". Darhaqiqat, yosh avlodni qonuniylik prinsiplari asosida o'z xalqiga, uning qadriyatlariga, an'alariga, tili va madaniyatiga muhabbat va hurmat ruhida tarbiyalash orqali o'z xalqini millatlarning butunjahon hamjamiyatida tenglardan biri sifatida idrok qiluvchi haqiqiy insonni, o'z Vatanining jonkuyarini tarbiyalash dolzarbdir. Bilamizki, yoshlar ijtimoiy guruh sifatida, o'zi ko'zlagan maqsadi yo'lida mamlakatdagi ijtimoiy tizim rivojiga bevosita faol ta'sir ko'rsatadi. Yoshlarning ijtimoiy rivojlanishini ularning ma'naviy saviyasi darajasi orqali aniqlasa bo'ladi. Yoshlarning ma'naviy qarashlari milliy, diniy, o'z-o'zini anglash holatlari, talablari, hayotdagi faoliyati orqali o'z aksini ifoda etadi.

Shu yo'nalishda o'tkazilgan sotsiologik tadqiqot natijalariga ko'ra, yoshlarning fikricha, odamning ma'naviyatini belgilab beruvchi asosiy sifatlar bu – "Haqgo'ylik" (60,8%), "Milliy qadriyatlarni hurmat qilish" (55,5%), "O'z xalqining tarixini yaxshi bilish", "Milliy g'urur tuyg'usini rivojlantirish" (44,2%), "Qalb pokligi" (39,1%), "Kamtarlik" (39,5%), "Millatlararo va hududlararo bag'rikenglik" (29,6%), "Ekstremistlarga salbiy munosabat" (19,5%), "Mehnatsevarlik" (0,5%), "Madaniylik" (0,9%), "Bilimdonlik" (0,7%) ko'ratilgan.¹³ So'rov-tadqiqotlarda qatnashgan respondentlar fikriga ko'ra, yoshlarimizning yarmidan ko'pi poraxo'rlikni – 54%, takabburlikni – 52,7%, shu bilan birga, ikkiyuzlamachilikni – 17,3%, beparvolikni – 14,5%, tekinxo'rlikni – 10,4%, yolg'onchilikni – 1,7%, hasadni – 0,5%, g'iybatni – 0,6%, tuhmat, dangasalik va qo'pollikni – 0,2% yoqtirmas ekan. Yoshlarning fikri bo'yicha xalqning kuchi millatning birdamligida, uning olamshumul ahamiyati, avvalo, iqtisodiyotida – 69,7%, qurolli kuchlarida – 44,6%, ilmda – 44,4%, siyosatda – 41,5%, odobliligida – 37,7% deb ta'kidlashgan.

Natijalardan ko'rinadiki, yoshlardan "odamning ma'naviyatini belgilab beruvchi asosiy sifatlar" so'ralganida, salbiy axloqiy qarashlarga juda kam foiz berilgani, axloqiy qadriyat sifatleri esa yuqori baholangani o'g'il-qizlarimiz bugungi kunning etuk, barkamol, vatanparvar farzandlari sifatida kamol topayotganlaridan dalolat. Ta'kidlash joiz, Vatan so'zining ma'nosiga O'zbekiston yoshlari alohida urg'u berishar ekan. Yoshlarning aksariyati "Dunyoda davlatlar ko'p, lekin bizning O'zbekiston Vatanimiz – yagona va hech qayerda topilmaydi", degan fikrlarni bildirishgani diqqatga sazovordir.

Talaba – yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorlash yuzasidan dars va darsdan tashqari tadbirlarni kuzatdik. Tajriba – sinov ishlarini olib bordik. Tajriba – sinov ishlarimiz Qo'qon Davlat Pedagogika Instituti Pedagogika fakulteti "Pedagogika va psixologiya", "Defektologiya", "Maktabgacha ta'lim" yo'nalishlari talabalari, fakultet professor – o'qituvchilari, mahalla oqsoqollari, ota – onalar, guruh murabbiylari bilan kuzatishlar, uchrashuvlar, suhbatlar o'tkazildi. Tajriba – sinov ishlarida 200 dan ziyod talaba – yoshlar 35 nafardan ortiq professor – o'qituvchilar, guruh murabbiylari, 25 nafardan ortiq ota-onalar, mahalla oqsoqollari ishtirok etdi. Ularga quyidagi materiallar tarqatildi:

Talaba yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorgarligini o'rganish maqsadida Pedagogika-psixologiya yo'nalishi 3-4 kurs talaba yigitlariga berilgan anketa savollar

- 1.Oila to'g'risida nimalarni bilasiz?(fikringizni qisqacha yozing)
- 2.O'zingizni oila qurishga tayyor deb hisoblaysizmi?
- 3.Sizningcha o'qishni bitirib oila qo'rish ma'qulmi yoki o'qish davrida (sababini ayting)
- 4.Oliygo'nda o'qitilayotgan qaysi fanlar ko'proq yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga xizmat qiladi?
- 5.Balog'at ostonasida turgan yigitlarni oilaviy hayotga tayyorlash uchun nima ishlar qilish kerak deysiz?
- 6.Talaba yoshlarning oilaviy hayot bilan bog'liq qanday, ko'rsatuv, eshittirish va maqolalardan xabardorsiz.

Talaba yoshlarni milliy an'analar asosida oilaviy hayotga tayyorgarligini o'rganish maqsadida Pedagogika-psixologiya yo'nalishi 3-kurs talaba qizlarga berilgan anketa savollar.

- 1.Oila qurganmisiz?
2. Qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashda kimlarni ko'proq mas'ul deb hisoblaysiz?
3. Qizlarni oilaviy hayotga tayyorda ota- bobolardan qolgan qanday urf – odatlarni bilasiz?
- 4.Bugungi kunda oila qurayotgan qizlarni oilaviy hayotga tayyorgarlik darajasi qanday holatda?. Qo'yi, o'rtacha, yuqori, (tagini chizing).
5. Oila mustahkamligining siri nimada?(fikringizni yozing).

Talaba yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashni imkoniyatlarni o'rganish maqsadida Pedagogika-psixologiya yo'nalishi 4-kurs talaba qizlariga berilgan anketa bu savollari.

- 1.Qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash qaysi fanlar negizida ko'proq o'rganiladi? (fikringizni yozing)
2. Respublikamizda oila, oilaviy munosabatlar bilan bog'liq qanday qaror va qonunlar qabul qilingan.
3. Respublikamizda viloyatimizda oila, oilaviy tarbiya masallalari bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlar olib borayotgan olimlar va olimalarni bilasizmi?

4. Qaysi nashrlarda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq muammolar ko'proq yoritilib boriladi?

5. Talaba –qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq qanday tadbirlarni ko'proq utkazish maqsadga muvofiq? (fikringizni yozing)

6. Qizlarimizning xamir qorish, ovqat tayyorlash uy ishlari saronjom-sarishta qilish bichish tikish ishlaridan xabardorlik darajasi qay holatda. (fikringizni yozing).

7.Oila ko'rayotgan qizlar qanday fazilatga ega bo'lishlari lozim?

Talaba yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning imkoniyatlarini o'rganish yuzasidan Pedagogika-psixologiya yo'nalishi 4-kurs talaba yigitlarga berilgan anketa savollari.

1. Oila qurayotgan yigitlar qanday xislatlarga ega bo'lishi lozim. (fikringizni yozing).

2. O'zingizni oila qurishga tayyor deb hisoblaysizmi? 3. Oilada erkakning vazifasi nimalardan iborat bo'lishi lozim?

4.Siz oilaviy hayotga tayyorlanishda qaysi manbalarga ko'proq tayanaisiz?

5. Oilangizni kelajagini qanday tasavvur qilasiz?

6. Yigitlarni oilaviy hayotga tayyorlashda "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakati va mahalaning o'rnini qanday baholaysiz?

Talaba yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashni o'rganishni aniqlash
SO'ROVNOMASI (4-kurs psixologika yo'nalishi talabalari uchun)

1. Talaba yoshlarni oilaviy tayyorlashda psixologlarning vazifalari nimalardan iborat bo'lishi kerak?

2.Oila qurish ostonasida turgan yoshlarning ruhiy holatlari qanday bo'lishi lozim?

3. Sizningcha o'qishni bitirib oila qurgan ma'qulmi yoki o'qish davomidami?

4. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda ota- bobolarimizdan qolgan qanday udum va urf -odatlarni bilasiz?

5. G'arb va Sharqda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning o'ziga xos xo'susiyatlarni ko'sating?

6. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash uchun qaysi darslik, o'quv qo'llanma uslubiy tavsiya va tegishli manbalarni o'qigansiz?

7. Respublikamizda qaysi psixolog olimlar oila muammolarini ko'proq o'rgangan?

8. Talaba yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bugungi kun talablari darajasidami?

Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashni o'rganishni aniqlash

SO'ROVNOMASI (ota-onalar uchun)

1. Balog'at yoshdagi farzandingizni oila qurishga tayyor deb o'ylaysizmi?

2. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda ota-onaning vazifalari nimalardan iborat bo'lishi kerak?

3. Sizningcha farzandlaringizni o'qish davrida oilali bo'lgani maqulmi yoki o'qishdan keyinmi?

4. Oilada farzandlaringizga qanday kasb-hunarlarni o'rgatayapsiz?

5. Farzandingizni oilaviy hayotga tayyorlashda bilim va tajribalaringizni yetarli deb hisoblaysizmi?

6. Farzandlaringizni oilaviy hayotga tayyorlash to'g'risida bilim, ko'nikma va malakalarni qaysi manbalardan (gazeta, jurnal, televediniya, radio) ko'proq olasiz?

7. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda bugungi kunning vazifalari nimalardan iborat bo'lishi lozim. (fikringizni yozing)?

Talaba yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashni o'rganishni aniqlash

SO'ROVNOMASI (mahalla raislariga)

1. Mahallangizning nomi: Siz rahbarlik qilayotgan mahallada yoshlar tarbiyasiga qanday e'tibor berilgan?

2. Mahallangizda bir oyda yoki bir yilda o'rtacha qancha eng oilalar qurayapti?

3. Mahalla faollari, oqsaqollari yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda qanday ishlarni olib borishayapti?

4. Mahalla raisi sifatida oila kurish ostonasida turgan o'g'il qizlar bilan suhbatlashib turasizmi?

5. Mahallangizda ibratli hayot kechirayotgan oilalarning siri nimadan deb o'ylaysiz?

6. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda mahallaning vazifalari nimalardan ibrat bo'lishi kerak?

7. Mahallangizda yoshlarni tarbiyalash borasida huquqshinos, sosiolog, shifokor, pedagog–psixolog olimlar bilan uchrashuvlar o‘tkazib turiladimi?

Talaba yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashni o‘rganishni aniqlash
SO‘ROVNOMASI (professor o‘qituvchilar uchun)

1. Ismingiz va familiyangiz. Ish stajingiz, ilmiy darajangiz. Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda o‘qituvchi va murabbiyning o‘rni nimalardan iborat bo‘lishi kerak?
2. Oilali talabalarning o‘qishdagi davomati jamoat ishlardagi faolligi qanday?
3. Siz dars mashg‘ulotlarini o‘tayotgan guruhlarda talaba yoshlarini oilaviy hayotga tayyorgarlik darajasini qanday baholaysiz.
4. Talaba - yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash uchun olib borilayotgangan ilmiy-tadqiqot ishlarga munosabatingiz?
5. Ilmiy-tadqiqot ishlaringizda oila, oila tarbiyasi yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash muammolarni qay darajada yoritib bergansiz?
6. Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash borasidagi taklif va mulohizalaringiz?

Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashni o‘rganish maqsadida guruh rahbarlariga berilgan anketa savollari.

1. Sinf rahbarlik qilayotgan guruhda qancha talaba o‘qiydi , ularni necha nafari qiz bolalar necha nafari o‘g‘il bolalar?
2. Guruhdagi talabalarning necha nafari oila qurgan?
3. Guruhdagi talabalarni oilaviy hayotga tayyorlash bo‘yicha qanday tadbirlarni amalga oshirayapsiz?
4. Oilali talabalarining o‘zlashtirish va davomoti jamoat ishlaridagi ishtiroki qanday holatda?
5. Tajribangizdan kelib chiqib, talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash borasidagi taklif va mulohizalaringiz?

Tajriba – sinov ishlarini o'tkazishda pedagogika faoliyatidagi o'quv jarayoni kuzatildi, professor – o'qituvchilar, guruh rahbarlari, pedagogika-psixologiya metodikasi, pedagogika va psixologiya, maktabgacha ta'lim, psixologiya yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalar bilan suhbatlar o'tkazildi. Mazkur yo'nalishlarning o'quv reja, o'quv dasturlari, ishchi dasturlari, darsliklar o'rganildi, tahlil etildi. Mazkur yo'nalishdagi dars jarayonlari kuzatildi. Auditoriyadan tashqari tarbiyaviy tadbirlarning metodik ta'minoti yaratildi. Tadqiqot ishi bo'yicha tarqatmali, ko'rgazmali qurollar tayyorlandi.

Namangan viloyati Pop tumani "Iskovut" mahallasi raisi, oqsoqollari, shu qishloqda istiqomat qilayotgan ko'plab ota-onalar bilan suhbatlar o'tkazildi, ularning to'y marosimlari, yoshlarimizning milliya qadriyatlarimiz asosida oilaviy hayotga tayyorlashdagi tajribalari, bu to'g'rida fikr – mulohazalar o'rganildi.

Talaba – yoshlarni oilaviy hayotga tayyorgarligini aniqlash uchun 1, 2, 3, 4, 5– so'rovnomalarni tuzdik. 1 – so'rovnomada 6 ta, 2 – so'rovnomada 5 ta, 3 – so'rovnomada 7 ta, 4 – so'rovnomada 6 ta, 5 – so'rovnomada 8 ta savollar tuzildi va talaba – yoshlardan so'raldi.

1 – so'rovnomadagi pedagogika-psixologiya yo'nalishida tahsil olayotgan 3 – kurs talaba yigitlariga berilgan savollar ularning oila to'g'risidagi fikrlarini bilish, ularning oila qurishga tayyorligini o'rganish, qaysi fanlar talaba – yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga xizmat qilayotgani, balog'at ostonasida turgan yigitlarni oilaviy hayotga tayyorlash uchun qanday ishlarni amalga oshirish zarurligi, talaba – yoshlarni oilaviy hayot bilan bog'liq qanday ko'rsatuv, eshittirish, matbuot materiallaridan xabardorlik darajasi maqsad qilib olindi.

Tadqiqot ishlaridan ma'lum bo'ldiki, balog'at ostonasida turgan yigitlar berilgan savollarga umumiy holda javob berishdi. 2 – so'rovnomada 3- kurs pedagogika-psixologiya yo'nalishida tahsil olayotgan talaba qizlarga "oila qurganmisiz?", "Qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashda kimlar ko'proq mas'ul deb hisoblaysiz?", "Qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashda ota – bobolarimizdan qolgan qanday urf – odatlarni bilasiz?", "Bugungi kunda oila qurayotgan qizlarni oilaviy hayotga tayyorgarlik darajasi qanday holatda", "Oila mustahkamligining siri nimada" kabi savollar bilan murojaat qilindi. "Qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashda kimlarni ko'proq mas'ul deb hisoblaysiz?" – degan savolga qizlarning aksariyat qismi "Onalar" deb javob berishdi. Qizlarni oilaviy hayotga tayyorgarlik darajasini "O'rtacha" deb javob bergan talaba qizlar ko'pchilikni tashkil etdi. Qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashda ota – bobolardan qolgan urf odat va udumlarni talaba qizlar

kamroq bilishlari ma'lum bo'ldi. Oila mustahkamligining sirini – talaba qizlar asosan tarbiyaga bog'liqligini to'g'ri tasdiqlashdi.

Boshlang'ich metodikasi yo'nalishi 4 – kurs talaba yigitlariga berilgan “O'zingizni oila qurishga tayyor deb hisoblaysizmi?” – degan savolga guruhdagi yigitlarning aksariyat armiya safida xizmat qilib kelgani uchun, muayyan hayotiy tajribaga ega bo'lganligi uchun bo'lsa kerak “Tayyorman” deb javob berishgan.

Ushbu anketagi uchinchi savolga “Oilada erkakning vazifasi nimalardan iborat bo'lishi kerak?” – degan savolga talaba yigitlar “Oilani iqtisodiy jihatdan ta'minlash” deb javob bergan bo'lsa, 4 nafar talaba yigit bu savolga “Oilada erkak kishiga oilaning ustuni” deb qaradi, shu bois erkak oilada barcha “issiq – sovuqqa mas'ul” deb javob berishgan.

5 – ilovadagi 4 – kurs psixologiya yo'nalishi talabalarga berilgan “Sizningcha o'qishni bitirib oila qurgan ma'qulmi yoki o'qish davomidami” va “oilalarni qurish ostonasida turgan yoshlarning ruhiy holatlari qanday bo'lishi lozim” va boshqa savollarga nisbatan ijobiy natijalar ko'proq olindi. Jumladan, “Respublikamizda qaysi psixolog olimlar oila muammolarini ko'proq o'rgangan?” degan savolga nazorat guruhlarida dastlabki o'tkazishda 48 nafar talabaning 9 nafari ijobiy, 16 nafari noaniq, 23 nafar talaba “qoniqarsiz” javob bergan bo'lsa, tajriba – sinov guruhlarida ushbu o'tkazishda 28 nafar talaba ijobiy, 14 nafari noaniq, 6 nafari “qoniqarsiz” javob berdi. Talabalarning bergan javoblarini tahlil qilishda nazorat guruhidagi ijobiy javob bergan 9 nafar talaba respublikamizda oila muammolarini o'rganayotgan psixolog olimlar to'g'risida kitoblardan, ommaviy axborot vositalaridan va boshqa manbalardan o'rganganligi ma'lum bo'ldi.

So'rovnomamizda “Oilalarni qurayotgan qizlar qanday fazilatlariga ega bo'lishlari lozim?” savoliga berilgan javoblar tahlili

Javoblar turi	1-savol						2-savol					
	I o'tkazish		Jami	II o'tkazish		Jami	I o'tkazish		Jami	II o'tkazish		Jami
	301	302		301	302		301	302		301	302	
	N	TS		N	TS		N	TS		N	TS	
To'g'ri	39	71	110	44	74	118	41	73	114	45	77	122
Noaniq	54	51	105	51	47	98	55	52	107	57	54	111
Noto'g'ri	43	42	85	41	43	84	40	39	79	34	33	67
Jami	136	164	300	136	164	300	136	164	300	136	164	300

3.2. O'tkazilgan tajriba-sinov ishlarining natijalari va tahlili.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Oila – shaxs ma'naviyati, dunyoqarashi, e'tiqodi, fe'l-atvori shakllanadigan muqaddas ma'naviy maskan. Oila ilk hayotiy tasavvurlar, yaxshilik va yomonlik haqidagi mezonlar, imon-e'tiqod, mehr-oqibat, or-nomus, oliyjanoblik, muhabbat, mas'uliyat, vatanparvarlik, insonparvarlik, ma'rifatparvarlik, mehnatsevarlik kabi yuksak tushunchalarning poydevori bo'lib hizmat qiladi. Oila – qadim zamonlardan buyon hayot davomiyligini ta'minlab kelayotgan manba. Oilasiz jamiyatni tasavvur etib bo'lmaydi. Oilaning mustahkamligi, barqarorligi esa balog'at ostonasida turgan yigit-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq. Olib borilgan tadqiqot ishlarimiz davomida talaba yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq muammolarning yechimini o'rganib, tahlil qilib, quyidagi xulosalarga keldik:

1. Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda xalq pedagogikasi yutuqlaridan oqilona foydalanish;
2. Oilada sog'lom muhitni shakllantirish;
3. Ota-onaning mas'uliyatini oshirish;
4. Talaba-yoshlarning jismoniy sog'lomligi va ma'naviy-axloqiy sifatlariga ko'proq e'tiborni qaratish;
5. Ta'lim muassasalarida o'qitilayotgan "Oila etikasi va psixologiyasi", "Oila pedagogikasi", "Oila psixologiyasi", "Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash muammolari" kabi fanlarning imkoniyatlaridan yetarli darajada foydalanish;
6. Mazkur fanlarni tajribali, salohiyatli, yuqori saviyali professor-o'qituvchilarga berish;
7. Ushbu fanlarni o'qitishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyasi yutuqlariga tayanish;
8. Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda auditoriyadan tashqari o'tkaziladigan tarbiyaviy tadbirlarning saviyasini oshirish va undan imkoniyatlar darajasida foydalanish;
9. Oila qurayotgan yoshlarni tabiiy ko'rikdan o'tishlariga mas'uliyatni yanada oshirish va bu boradagi yo'l qo'yilayotgan ba'zi kamchiliklarga barham berish;
10. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda oila, o'quv yurtlari, mahallaning hamkorligini kuchaytirish.

Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq jarayonlarni, manbalarni o'rganib, tegishli xulosa chiqardik va quyidagilarni tavsiya qilamiz:

1. Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun davr talablari asosida yozilgan o'quv qo'llanma va uslubiy tavsiyalarga ehtiyoj sezilyapti;
2. Talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda xorijdagi ilg'or tajribalarni o'rganish va tahlil etish asosida mintaqamizga to'g'ri keladigan jihatlardan foydalanish;
3. Oliy o'quv yurtlari va talabalar turar joylarida talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq to'garaklarni tashkil etish va ularning faoliyatini jonlantirish, talabalarni ko'proq jalb etish;
4. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bilan bog'liq ommaviy axborot vositalarida chop etilayotgan va namoyish qilinayotgan materiallardan oqilona foydalanish;
5. Talaba-yoshlar bilan huquqshunos, shifokor, oilashunos, pedagog-psixologlar bilan uchrashuvlarni muntazam yo'lga qo'yish;
6. Talabalar turar joyida "Oila qo'rg'oni", "Nikoh muqaddas", "Oila qurishga tayyormisiz", "Alla aytishni bilasizmi" kabi ko'rik tanlovlar o'tkazilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sh.Mirziyoyev “ Miliy taraqqiyot yo’limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko’taramiz”
2. Sh.Mirziyoyev “Erkin va farovon, demolratik o’zbekidton davlatini birgalikda barpo etamiz ”
3. Sh.Mirziyoyev “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak ”
4. Sh.Mirziyoyev “Oliy majlisga murojaatnomasi 28.12 2018-y; 24.01.2020-y”
5. Sh.Mirziyoyev “Harakatlar strategiyasi”
6. O.Hasanboyeva “Oila pedagogika”-T:O’qituvchi, 2016
7. A.O.Temirbekova “Sotsial pedagogika”- T: Nukus, 2012
8. Turayeva O, S. Ergashyev Oilada bola tarbiyasi.- T: O’qituvchi, 2014. - 108 b.
9. Uzoqov X., Yuzyiyev E., Tojiyev A. Oila etikasi va psixologiyasi. - T: O’qituvchi, 2014. -128 b.
10. Usanov A. Oila pedagogikasi. O’quv qo’llanma. - Samarqand.: SamDU nashri, 2015.-116 b.
11. Fitrat A. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. - T.: Ma’naviyat, 2014. -112 b.
12. Yusupov E. Yoshlarning ma’naviy kamoloti.-T.: O’zbekiston, 2016. -32 b.
- 13.O’zbek pedagogikasi antologiyasi //Tuzuvchi-mualliflar. K.Xoshimov, Ochilov S. - T.: O’qituvchi, 2014. - 460 b
- 14.Mahmudova M. Xalq pedagogikasi va oila tarbiyasi. (Monografiya) – Samarqand: SamDChTI, 2013, 174 b.
15. Axloq - odobga oid hadis namunalari.-T.: Fan, 2015. - 172 b.
16. Barkamol avlod orzusi //Tuzuvchilar: Sh.Qurbonov, X.Saidov, R.Ahliddinov. - T.: Sharq nashriyot -matbaa konserni, 1998. -184 b.
17. Bekmurodov M. O’zbek mentaliteti //Guliston j. 2015. 3-son.3-b.
18. Vamberi X,. Buxoro yoxud Movarounnaxr tarixi. Kitobdan parchalar /Tupl.S.Axmad. - T.: Adabiyot va san’at nashriyoti, 2015. 96 b.
19. Javliyev T. An’analar -xayot sabogei. -T.: O’zbekiston, 2016-88 b.
20. Ziyomuxammedov B., Ziyomuxammedova S., Kodirova S. Ma’naviyat asoslari. -T.: O’zbekiston milliy ensiklopediyasi. 2014. -151 b.
21. Ibrohimov A.,Sultonov X.Jurayev N. Vatan tuyg usi. - T.: O’zbekiston, 2014. -362 b.
22. Imomnazarov M., Eshmuhamedova S. Milliy ma’naviyatimiz asoslari /Tahrir hay’ati X.Karomatov va boshq. -T.: Toshkent Islom universiteti, 2014. - 432 b.

23. Inomova M.O. Oilada bolalarning ma'naviy - axloqiy tarbiyasi. -T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2015.-38 - bet.
24. Kaykovus. Qobusnoma. - T.: Istiqlol, 2014. – 85-86 b.
25. Karimova V.M. Yoshlarda o'zbek oilasi haqidagi ijtimoiy tasavvurlar: Psix.fan.dok... ... diss. –T.: 2013, - 327
26. Maxkamov U. Axloq - odob saboqlari. - T.: Fan, 2014. -134 b.
27. Maxkamov U.I. O'quvchilarning axloqiy madaniyatini shakllantirish muammolari.- T.: Fan, 2013. -200 b.
28. Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar.- T.: O'zbekiston, 2017.- 80 b.
29. Munavvarov A. Oila pedagogikasi. - T.: O'qituvchi, 2016. -112 b.
30. Musurmonova O., Abduraimova K. Xayot va turmush odobi dasturi. - T.: RTM, 2015.
31. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi.-T.: O'qituvchi, 1996. - 192 b.
32. Musurmonova O. Oila ma'naviyati - milliy g'urur //O'quv qo'l - T.: O'qituvchi, 1999. - 200 b.
33. Musurmonova O va b. Ma'naviy barkamol shaxsni shakllantirish – jamiyat taraqqiyotining asosi. – T.: “Fan va texnologiya”, 2014, 188 b
34. Amir Temur ugitlari //Tuplam. Tuzuvchilar: B.Ahmedov, A.Aminov.- T.: Navro'z, 1992. - 64 b.
35. Inamova M.O. Oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanishning pedagogik asoslari: Diss., ...ped,fan,doktori, -T., 1998 -316 b.
36. Yoshlar ma'naviyati va sog'lom turmush tarzi. Pedagogika fanlari doktori O.Musurmonova umumiy tahriri ostida. “Oydin hayot”, Respublika sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish markazi. –T.: 2018, 274 b.
37. Mustahkam oila ma'naviyati. A.Abdusamedov va boshq. T.: “Sano-standart”, 2016, 160 b.
38. Hayot kitobi: yosh oilalar uchun ensiklopedik qo'llanma. –T.: “Sharq”, 2017, -272 b.
39. Shomansurova R. Kelinnoma. –T.: “O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi”, Davlat ilmiy nashriyoti, 2013, 464 b.
40. Bekalik saodati: oila saboqlari. /To'plab nashrga tayyorlovchi Husniya Pardayeva. –Yurist-Media markazi, 2018, 104 b.
41. Safarov O. Oila ma'naviyati. –T.: Ma'naviyat, 2019, 248 b.
42. Sultonova G. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning samarali yo'llari. //Uzluksiz ta'lim. Ilmiy-uslubiy jurnal. –T.: №3, 50-52 betlar.

43. Mahmudova M. Yoshlarda oilaviy hayotga doir ko'nikma va malakalarni shakllantirish. Yoshlar ma'naviyati va sog'lom turmush tarzi. Ilmiy to'plam. 102-108 betlar.

Internet materiallari:

1. Ziyonet.uz
2. Edu.uz
3. Pedagog.uz
4. Oilamarkazi.uz
5. Qdpi.uz
6. Stat.uz

Telegram materiallari:

@Pedagogmiz.uz

@o'qituvchi.uz

@psybooks.uz